

Vanemahüvitist jaganud perede kogemused:
kvalitatiivne uuring peredes, kus isa
võttis jagatavat vanemahüvitist

Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar

Raporti autorid: Epp Kallaste, Anu Rentel, Laura Kivi

Uuringu tööühm: Epp Kallaste, Anu Rentel, Laura Kivi, Kati Kadarik, Kai Välbe, Sten Anspal, Laura Ots

**Uuringu
ülesandepüstitus
ja rahastus:**

Sotsiaalministeerium

Tänu sõnad: Uuringu autorid tänavad kõiki peresid, kes nõustusid oma kogemust jagama. Samuti täname Age Viirat, Kadri Raidi ja Alis Tammurit tagasiside ja kommentaaride eest uuringu meetodilisele lähenemisele ja tekstile, mis aitasid jõuda terviklikuma lähenemiseni.

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1 UURINGU METOODIKA	5
2 VANEMAHÜVITISE JAGAMISE LAHENDUSED JA VALIKU PÕHJUSED	6
2.1 PERETÜÜBID VANEMAHÜVITISE JAGAMISE JÄRGI.....	6
2.1.1 <i>Peretüüpide kujunemine</i>	6
2.1.2 <i>Tasakaalu otsijad</i>	7
2.1.3 <i>Puhkuse perekond</i>	8
2.1.4 <i>Majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad</i>	8
2.1.5 <i>Majanduslikud taktikud</i>	9
2.1.6 <i>Koduse isa pered</i>	10
2.2 VARASEMA KOGEMUSE ARVESTAMINE VANEMAHÜVITISE JAGAMISEL.....	11
3 VANEMA PÕHITEGEVUS JA SOTSIAALSED TAGATISED VANEMAHÜVITISE AJAL	12
3.1 TÖÖTAMISE JA VANEMAPUHKUSE SEOS VANEMAHÜVITISE VÕTMISEGA	12
3.1.1 <i>Vanemahüvitise, vanemapuhkuse ja töötamise seosed</i>	12
3.1.2 <i>Millised olid valikud töötamiseks vanemapuhkuse ajal</i>	14
3.1.3 <i>Vanemapuhkusele jäämise korraldamine</i>	15
3.1.4 <i>Vanemahüvitise ja vanemapuhkuse mõju tööturukindlusele</i>	15
3.2 RAVIKINDLUSTUSE TAGAMISE LAHENDUSED TEISE VANEMA VANEMAHÜVITISE AJAL	16
3.3 TÖÖTUSE JA VANEMAHÜVITISE SEOS.....	17
4 KODU JA LASTE EEST HOOLITSEMISE JAGAMISE LAHENDUSED NING NENDE SEOS VANEMAHÜVITISEGA	18
4.1 KODUSTE TÖÖDE JA LASTE HOOLITSEMISE KOORMUSE JAOTUS.....	18
4.2 RAHA JAGAMISE KORRALDUS.....	19
4.3 ELUSÜNDMUSTE PLANEERIMISE SEOS VANEMAHÜVITISEGA.....	20
5 VANEMAHÜVITISE SKEEMI MÕJU VANEMAHÜVITISE KASUTAMISELE, KITSASKOHAD JA PARENDESETTEPANEKUD	21
5.1 SISSETULEK VANEMAHÜVITISE AJAL VÕRRELDES VARASEMA SISSETULEKUGA	21
5.2 VANEMAHÜVITISE ÜLEM- JA ALAMPIIR	22
5.3 TÖÖTASU ÜLEMPIIR.....	23
5.4 ISA VANEMAHÜVITISE PIKKUS	24
5.5 VANEMAHÜVITISE KATKESTAMINE, PÄEVADE KAUPA PLANEERIMINE JA SAAJA VAHETAMINE	25
5.6 INFO OLEMASOLU JA ALLIKAD VANEMAHÜVITISE KOHTA	25
5.7 ÜLDINE RAHULOLU SÜSTEEMIGA JA MUUTMISE ETTEPANEKUD	27
5.7.1 <i>Mida vanemahüvitise skeemi juures hinnatakse</i>	27
5.7.2 <i>Kitsaskohad ja süsteemi muutmise ettepanekud</i>	27
6 TÄIENDAV RIIGI TUGI LASTEGA PEREDELE	28
KOKKUVÕTE	30
LISA 1. SKRIINIMISE KÜSIMUSTIK	31
LISA 2. INTERVJUU KAVA	32
LISA 3. PEREDE VANEMAHÜVITISE SKEEMID	36
LISA 3.1 TASAKAALU OTSIJAD – TÖÖ JA KODU VAHELDAJAD.....	36
LISA 3.2 TASAKAALU OTSIJAD – TÖÖ JA KODU ÜHITAJAD.....	38
LISA 3.3 PUHKUSE PEREKOND	40
LISA 3.4 MAJANDUSLIKULT KAALUTLEVAD ÜHISED TEGUTSEJAD	41
LISA 3.5 MAJANDUSLIKUD TAKTIKUD.....	43
LISA 3.6 KODUSE ISA PERED.....	45

Sissejuhatus

Vanemahüvitiste ja -puhkuste süsteemi muudeti, et soodustada töötamise ja vanemapuhkuse paindlikku ühitamist.

- 1. märtsil 2018 tõsteti vanemahüvitise ajal töötamise sissetuleku piiri, alates millest vähendatakse hüvitist.
- 1. aprillist 2022 saab isa võtta jagatavat vanemahüvitist varem (alates lapse 31. elupäevast varasema 71 asemel) ning hüvitise maksmine muudeti päevapõhiseks. Samuti võivad mõlemad vanemad võtta samaaegselt 60 päeva vanemapuhkust ja saada hüvitist.

Muudatuste valguses on vaja analüüsida, kuidas uus paindlikum vanemahüvitiste ja -puhkuste süsteem toimib, kas tehtud muudatused toetavad perede vajadusi ja aitavad neil paremini ühildada töö- ja pereelu. Uuringu eesmärk on kirjeldada perede vanemahüvitise kasutamise mustreid ja tagamaid ning seda, kuidas süsteemi muudatused vastavad nende vajadustele. Uuring täiendab Sotsiaalministeeriumi kvantitatiivset analüüsi, mis näitab registriandmete põhised, kuidas hüvitise soodsam lävend mõjutab hüvitise saamisega samaaegselt töötamist ja isade osalemist vanemapuhkuse jagamisel. Kvalitatiivne analüüs kirjeldab perede valikute tagamaid, põhjuseid ja vanemahüvitise kasutamise ning kombineerimise detaile, mida registriandmed ei ava.

Uuring põhineb intervjuudel peredega, kus isa kasutas jagatavat vanemahüvitist alates 2020. aastast. Valimi koostamisel püüdsime katta erinevad vanemahüvitise jagamise viisid, et koguda võimalikult palju näiteid ja selgitusi. Kuna vanemahüvitise ja vanemapuhkuse skeemi valik sõltub lapsevanemate tööturuvõimalustest ja ravikindlustusest, kaasasime uuringusse nii pered, kus mõlemad vanemad töötavad kui ka neid, kus ühe vanema ravikindlustus tagatakse muul moel või vanemal puudub ravikindlustus.

Uuringu tulemused esitame pärast meetodika kirjeldust. Esmalt kategoriseerime pered tüüpidesse selle järgi, kuidas isa ja ema vanemahüvitist jagasid (peatükk 2). Seejärel tutvustame töötamise ja vanemahüvitise valikuid ning nende seoseid (peatükk 3.1), ravikindlustuse tagamise lahendusi peredes, kus isa võtab vanemahüvitise ja ema ei käi samal ajal tööl (peatükk 3.2) ning anname ülevaate perede kogemustest töötukassaga ja töö otsimise spetsiifikast peredes, kus vanemahüvitise ajal on üks vanematest töötuna arvel (peatükk 3.3). Ülevaate kodu ja laste eest hoolitsemise jagamisest vanemahüvitise saamise ajal anname peatükis 4. Viimaks kirjeldame perede tunnetust vanemahüvitise skeemi kitsaskohtadest ja piirmääradest ning ettepanekuid muudatusteks (peatükk 5). Samuti esitame perede arvamused, millist täiendavat abi pered riigilt vajaksid (peatükk 6).

1 Uuringu meetoodika

Intervjueeritavad leidsime skriinimise küsimustikuga, mida levitasime sotsiaalmeedias (vt Lisa 1. Skriinimise küsimustik), ja lumepallimeetodil tuttavatelt ning juba intervjueeritud inimestelt. Skriinimise küsimustikule vastas 88 inimest. Sihtrühma kuulus neist 51, kuid 27 nõustusid uuringus osalemisega ning andsid oma kontaktandmed.

Sihtrühma kuulusid pered, kus isa võttis vähemalt mingi osa jagatavast vanemahüvitisest 2020. aastal või hiljem. Intervjueeritavaid valisime nii, et valimis oleks võimalikult erinevaid peresid vastavalt ema tööturuseisundile ja/või ravikindlustusega kaetusele. Värbamisel pidasime silmas Eesti erinevate regioonide kaetust ning keelelist mitmekesisust.

Tabel 1. Intervjueeritud perede valimi kirjeldus

Laste arv	Intervjuude arv	Piirkond	Intervjuude arv	Intervjuu keel	Intervjuude arv
1	6	Harjumaa	9	Eesti	16
2	7	Tartumaa	5	Muu	4
3	3	Läänemaa	2		
4 või rohkem	4	Raplamaa	2		
KOKKU	20	KOKKU	20	KOKKU	20

Intervjueerisime koos (samal ajal ja samas ruumis) isa ja ema, v.a kaks juhtumit, millest ühes oli pere lahku läinud ja teises üks vanematest surnud (pere 14, pere anonüümsuse huvides jätsime selle pere detailsema kirjelduse analüüsist välja). Intervjueerimine toimus pool-struktureeritud intervjuukava alusel (vt Lisa 2. Intervjuu kava).

Valim ei kata peresid, kus isade vanemahüvitise võtmist ei kaalutud või kaaluti, aga otsustati, et isa ei võta vanemahüvitist. Skriinimise ja perede otsimise käigus kerkisid üles järgmised põhjused, miks pere otsustas, et kogu vanemahüvitise võtab ema:

- Isa ja ema töötasid olid võrdsed, pere otsustas, et vanemahüvitise jagamisest ei sõltu pere sissetulek. Seetõttu oli loomulik, et ema võtab vanemahüvitise;
- Pere ei mõelnud vanemahüvitise jagamise võimalusele ega kaalunud majanduslikku kasu, vaid peeti loomulikuks, et ema jääb lapsega koju;
- isa oli iseendale töödandjana maksnud endale miinimumpalka, mistõttu oleks tema vanemahüvitis olnud väiksem kui emal;
- isa töötas teadusrahastusega ametikohal ja juhtis personaalset uurimisgranti, millest rahastati suuremat teadusrühma. Kui isa oleks jäänud vanemahüvitisele, oleks uurimisrühma rahastus peatunud.

Olukorrad, kus isa jagatavat vanemahüvitist ei võta, on seotud ühelt poolt stereotüüpidega ja soonormidega, kus isa ei nähta lapse hooldajana, aga teiselt poolt pere kaalutletud majanduslik otsusega. Uuring ei keskendunud põhjustele, miks isad vanemahüvitist ei võta, ning esitatud põhjused pole ammendavad. Teema, miks vanemad otsustavad vanemahüvitist mitte jagada, väärib edaspidi eraldi analüüsi.

Uuringu tulemusi mõjutab asjaolu, et intervjueerimise ema ja isa koos. See määrab pered, kes olid valmis uuringus osalema. Valim ei esinda peresid, kus vanemate läbisaamine ei ole piisavalt hea koos intervjuu andmiseks. Kvalitatiivsele uuringule kohaselt ei saa analüüsist järeldada nähtuse levikut, aga tuleb arvestada ka, et osad vanemahüvitise jagamise skeemid või kaalutlused, mis oleksid omased peredele, kus vanemate läbisaamine ei ole nii hea, võivad analüüsist puududa.

2 Vanemahüvitise jagamise lahendused ja valiku põhjused

2.1 Peretüübid vanemahüvitise jagamise järgi

2.1.1 Peretüüpide kujunemine

Pered võtavad jagatavat vanemahüvitist vastavalt enda väärtustele, vajadustele ja võimalustele. Vanemahüvitise jagamise valikuid selgitavad pered erinevate argumentidega, mõned põhjendavad vanemahüvitise skeemi valikuid laste ja pere heaoluga, teised vanemahüvitise suuruse ja pere sissetulekuga, mõned kombineerivad mõlemaid argumente. Peretüübid koostasime vanemahüvitise jagamise lahenduse järgi, arvestades vanemahüvitise kombineerimist töötamisega ning valikute põhjendusi.

Vanemahüvitise jagamise lahenduses vaatasime, kui suure osa jagatavast vanemahüvitisest võtsid isad ning selle järgi jagunevad pered kolmeks: (1) isa võttis olulise osa (rohkem kui 2 kuud) jagatavast vanemahüvitisest; (2) isa võttis väga väikese osa vanemahüvitisest (kuni 2 kuud); (3) isa võttis kogu jagatava vanemahüvitise. Need kolm gruppi jagasime omakorda selle järgi, kuidas kodus olemist ja töötamist vanemahüvitise saamise ajal kombineeriti ning vanemahüvitise jagamise otsust põhjendati (vt Tabel 2). Eristusid viis peamist peretüüpi. Detailsemalt kirjeldame tüüperesid järgnevas peatükikes, perede numbrid viitavad intervjueeritud perele ja iga intervjueeritud pere kirjeldus on analüüsi lisan (vt Lisa 3. Perede vanemahüvitise skeemid).

Tabel 2. Peretüübid jagatud vanemahüvitise skeemi kasutamise järgi

Peretüüp		Vanemahüvitise jagamine	Vanemahüvitise jagamise argument	Isa ja ema tegevus <u>isa jagatava vanemahüvitise saamise ajal</u>	Töökoht	Perede numbrid
Tasa-kaalu otsijad	töö ja kodu vaheldaja	Vanemad vahetavad VH perioode, isa võtab olulise osa VH-st	Mõlema vanema roll laste kasvatamisel ning töö ja pereelu ühitamine	Isa lapsega kodus ja tööl ei käi . Ema käib tööl.	Mõlemal on töö	4, 12, 17
	töö ja kodu ühitaja			Isa lapsega kodus ja tööl väikese koormusega . Ema käib tööl.	Mõlemal on töö	1, 9, 13, 15, 16
Puhkuse perekond		Ema võtab enamuse VH-st, isa võtab üksikud kuud	Perega koos olemine ja ühise puhkuse veetmine	Isa koos perega kodus. Emal puhkus töölt või töötas minimaalse koormusega.	Mõlemal on töö	18, 20
Majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad		Isa võtab kogu või valdava osa VH-st	Nii majanduslikud argumentid kui mõlema vanema roll ning töö ja pereelu ühitamine	Isa on osa VH saamise ajast lapsega kodus, osa ajast tööl . Ema valdavalt lapsega kodus, side töökohaga säilis.	Mõlemal on töö	6, 7, 11, 19
Majanduslikud taktikud			Eelkõige majanduslikud argumentid	Isa käis VH saamise ajal tööl . Ema oli lapsega kodus, töökohaga sidet ei olnud.	Isal töö, emal pole	2, 3, 5, 8
Koduse isa pered			Isal polnud tööturu alternatiivi	Isa lapsega kodune ja tööl ei käi . Ema töötab ja/või õpib.	Emal töö, isal pole	10, 14

2.1.2 Tasakaalu otsijad

Tasakaalu otsijate peretüüp koosneb kahest alamtüübist, aga mõlemat tüüpi ühendab see, et pere ema ja isa vahetavad jagatava vanemahüvitise perioode, osa ajast on vanemahüvitise saaja ja peamine kodus laste eest hoolitseja ema ja osa ajast isa. Lapsevanem, kes ei ole vanemahüvitise saaja, töötab.

Üldjuhul võtavad sellise peretüübi isad jagatavat vanemahüvitist perioodi lõpus, kuna nii on lihtsam korraldada imetamist ning väiksema imikuga oleks isal keerulisem. Konkreetne valik, mitu kuud ja millal kumbki vanem võtab vanemahüvitist, on mitmel perel üldjoontes paigas, kuid esineb erandeid. Näiteks ema tervise tõttu muudeti algset plaani ja isa võttis emaga samal ajal jagatavat vanemahüvitist.

„Pigem see oli seotud nagu tervislike põhjustega, et kui sa ikkagi ei saa istuda ja last tõsta ja selliseid asju teha ja see kuu aega ei pruugi igal sünnitusel olla piisav. Füüsiliselt, sa ei suuda teatud asju teha, mida imikuga on vaja teha, et pigem seetõttu. Rohkem polnud nagu vaja, et kaks kuud oli piisav, aga kuu aega oli liiga vähe.“ (töö ja kodu vaheldajad, pere 17, ema)

Selle peretüübi üheks põhjenduseks vanemahüvitise jagamisel on **võrdselt lapse jaoks olemas olevad vanemad või lapsevanemate võrdne koormus** laste kasvatamisel.

„...teine asi on see, et sa tahad et sul lapsel oleks nagu kaks võrdset vanemat. Kui tal on teismelisena probleem, et ma ei tea, õnnetu armastus, et siis ta tuleb nii ema või isa juurde, mitte ainult ema juurde, et see, nagu need rollid oleksid nagu võrdsed.“ (töö ja kodu vaheldajad, pere 17, ema)

Enamasti põhjendavad pered vanemahüvitise jagamist mitme argumendiga: lisaks vanemate võrdsele panusele põhjendatakse jagamist **vanemate, eelkõige ema, töötamise võimaluste ja vajadustega, isa ja lapse koosolemise ning -kasvamise**ga, ning **lapse heaoluga**, mille jaoks kombineeritakse vanemahüvitise perioodi selliselt, et laps oleks hoitud.

Ema töötamise võimalustest lähtuvad põhjendused kirjeldavad **soovi tööle naasta, säilitada side töökohaga, säilitada kvalifikatsioon ja olla kursis tööl toimuvaga**. Mitu peret kirjeldasid ema tööle minekut ka kui puhkust ja vaheldust laste hooldamise kõrvalt, aga ka lihtsalt ema soovi pigem töötada, kui kodune olla.

„... mulle oli täiesti pädev asendaja, aga ma tahtsin ise tagasi. Mulle ei istu kodune elu.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

Isadest lähtuvaid põhjendusi kirjeldatakse ühelt poolt **isade või perede sooviga, et isa oleks lapsega kodus, mis on pereks kasvamise ja kooskasvamise oluline osa**. Teiselt poolt kirjeldatakse kodus olemist kui isa **võimalust töö juurest puhkust saada** või lihtsalt isa **soovi kodus olla**.

„Minu puhul küll, et kuna oli teine laps, siis ma tahtsin ka võtta selle nii-öelda variandi, et olla lapsega kodus. Igasugustel põhjustel. Tööalastel, eraelulistel põhjustel ma tahtsin olla kodus temaga.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 16, isa)

Isadest lähtuvate põhjustena märgiti ka **uudishimust** vanemahüvitise võtmist ja vanemapuhkusel jäämist. Vanemate lastega vanemahüvitist mitte võtnud isa tõi välja vanemahüvitise võtmise kolmanda lapsega kui **viimase võimaluse kasutamise**. Mõnes peres leiti aga, et isa koju jäämine vähemalt mingiks ajaks on **tavapärane standard**, millele justkui alternatiivi polekski.

„... tegelikult tekkis mul endal ka tahtmine, võib-olla hea, ja mul tekkis endal mõte, et ega, ega teatavasti võib see olla nagu üks viimaseid võimalusi proovida.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, isa)

Tasakaalu otsijate vanemahüvitise kasutamise skeem eeldab, et **mõlemal vanemal on töökoht**. Töö ja pereelu korralduse järgi jaguneb **tasakaalu otsijate grupp kaheks**: (1) **töö ja kodu vaheldajad**, kus vanemahüvitise saaja on lapsega kodus ja **tööl ei käi**; (2) **töö ja kodu ühitajad**, kus hüvitist saav vanem töötab lapse hooldamise kõrval **väikese koormusega või aeg-ajalt**.

Põhjendused vanemahüvitise ajal töötamiseks või mitte töötamiseks seonduvad **töö iseloomu**, vanemate **soovide** ning **rahaliste kaalutlustega**. Mõnel töökohal pole võimalik kaugtöö või paindlik ajagraafik, mida saaks teha lapsega kodus olles. Teisalt on sellised töökohad, millelt pole võimalik täiskohaga koju jääda ning mingi seotus tööga peab jääma, kas lühemaks või pikemaks ajaks lapsega kodus olemise kõrvalt.

Pere sissetulekute suurus tervikuna ei olnud selles grupis oluliseks argumendiks vanemahüvitise skeemi valikul. Kuigi pered pidasid sissetulekuid oluliseks ja arvestasid vanemahüvitise ajal töötamise piirmääraga, millest alates hüvitist vähendama hakatakse, ei lähtunud skeemi valik ema ja isa hüvitise suuruselt. Ema ja isa sissetulekud on üsna võrdsed, mistõttu pere sissetulek ei sõltu oluliselt sellest, kumb vanem hüvitist saab.

2.1.3 Puhkuse perekond

Siia gruppi kuuluvad pered, kus isa võttis jagatud vanemahüvitist kaks kuud või vähem ja ema võttis valdava osa jagatud vanemahüvitise ajast. Tegemist on peredega, kus mõlemad vanemad töötavad, ja jagatud vanemahüvitist võtab isa mitte selleks, et olla lapse eest peamise hoolitsejana kodus, vaid **peamine argument on terve pere koos olemine ja ühine puhkus**, mida võidakse kasutada välismaal reisimiseks. Emadel oli võimalik isa vanemahüvitise saamise ajal töö juurest puhkus võtta või paindlikult tööd kodus olemisega ühitada. Näiteks võttis üks pere selliselt vanemahüvitist kasutades pausidega kahel aastal ühise puhkuse.

„Me lihtsalt otsustasime, et tahame jätta need kaks kuud hilisemaks, puhkuse ajaks. Põhimõtteliselt oli see peamine põhjus, miks me jagasime vanemahüvitist.“ (puhkuse perekond, pere 18, ema, tõlge inglise keelest)

Kumbki pere selles grupis ei põhjendanud vanemahüvitise jagamist tasakaalu otsijate peredes kasutatud võrdse koormuse või isa ja lapse kooskasvamise argumentidega. Selle peretüübi emad töötasid ja õppisid samaaegselt. Emade vanemapuhkuse ajal töötamist ja õppimist põhjendati kvalifikatsiooni säilitamise ja sotsiaalse suhtlusega. Siia peretüüpi kuuluvates peredes oli isa vanemahüvitist veidi suurem kui emal, aga see ei olnud hüvitise jagamise argumendiks isade ja emade vahel.

Teistes peretüüpides (majanduslikult kaalutletavad ühised tegutsejad, tasakaalu otsijatest töö ja kodu vaheldajad) oli peresid, kus kasutati vanemahüvitise perioodi samuti perega reisimiseks, kuid neis oli vanemahüvitise jagamise skeem korraldatud teisiti ja reisimise periood pikem.

2.1.4 Majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad

Selles peretüübis **võtab isa kogu või valdava osa jagatavast vanemahüvitisest** ja **on vähemalt mingi aja peamine lapse eest hoolitseja**. Seda gruppi iseloomustab **isa oluliselt suurem vanemahüvitist** võrreldes emaga, ja seetõttu võtab kogu jagatava vanemahüvitise isa ehk tegemist on **kaalutletud majandusliku otsusega**.

„... ühesõnaga kuna tema palk oli ikkagi oluliselt suurem, kui minu oma. Siis see oli, oli nagu väga lihtne valik, et me peame tegema niimoodi, et tema saab hüvitist.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 19, ema)

Isa kanda olid peamise hoolitsejana kindlad kuud vanemahüvitise perioodist või olid ema ja isa mõlemad kodused vanemahüvitise ajal. Vanemahüvitise skeemi valiku üheks põhjuseks oli **pere koos olemise aeg**, peamiselt formuleeritud läbi isa võimaluse olla perega koos, aga mitu peret kasutas seda aega ka reisimiseks.

„Täpselt pool vanemahüvitise aega olime erinevatel reisidel, sõitsime ringi, sest tegeleme spordiga ja oli vaja osaleda võistlustel erinevates kohtades... see on suurepärane võimalus veeta poolteist aastat perega koos.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 6, ema, tõlge vene keelest)

Selle grupi **emad olid vanemahüvitise saamise ajal vähemalt osaliselt kodused ning neil säilis töökoht**, millel nad töötasid kaugtöö või osalise koormusega või olid palgata puhkusel. Ema töökoha hoidmisel oli erinevaid põhjuseid, nii ravikindlustuse kui tööalase perspektiiviga seotud.

„Mulle tundub, et peamine põhjus oli see, et ema võib väikse koormusega töötada, et säiliks ravikindlustus, aga mina lähen dekreeti ja nii saame poolteist aastat veeta lastega koos kodus aega.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 6, isa, tõlge vene keelest)

Ka selles grupis oli, nagu tasakaalu otsijatel, olukordi, kus **isad kasutasid vanemahüvitise perioodi töölt aja maha võtmiseks** ja uute väljakutsete otsimiseks tööturul:

„Ma juba tegelikult aastaid tahtnud vahetada. Aga noh, olukordade sunnil, just see üks-üks olukord on see lapsesaamine, et pigem oligi eesmärk see minna vanemapuhkusele.... Siis pigem lihtsalt mitte teha tööd, et see oli üks motivaatoritest. ... mul lihtsalt töö juures enam ei kõnetanud need tööülesanded ja töö iseloom, et lihtsalt juba nii kaua seal olnud. Asjad ammendusid.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 7, isa)

2.1.5 Majanduslikud taktikud

Selles grupis võtab isa vanemahüvitise ja käib edasi tööl, kodus laste eest hoolitseb ema. Pered on **teadlikult arvestanud ja kalkuleerinud vanemahüvitise suurust** ja isad võtavad vanemahüvitise, **et saada perele kõrgem sissetulek**.

„Me lihtsalt arvutasime, kuidas kompensatsioon arvutatakse, võrdlesime palka, kui minu palgale lisada kompensatsioonid ja otsustasime, et oleks kasulik, kui mees seda võtaks, ja lisaks saab ta oma palga... me arvutasime, aga vahe oli hiiglasuur, tähendab tuntav, sellepärast et mina sain miinimumpalka.“ (majanduslikud taktikud, pere 5, ema, tõlge vene keelest)

Kuna isa võtab vanemahüvitise ja ema on lastega kodune, aga kaks vanemat ei saa kasutada vanemapuhkust töökohalt, lõpetati mitmes peres ema kehtiv töösuhe, et ema saaks kodune olla. Neil juhtudel oli ema töökoht selline, millest kinni hoidmist ei peetud vajalikuks (nt ühel juhul miinimumpalgaga töökoht, teisel juhul kirjeldas pere, et emal polnud karjääri, millest kinni hoida). Mõnel juhul langes ema töölepingu lõppemine kokku lapse saamise ajaga ning töösuhe oli nagunii lõppenud.

Emadel puudub selles grupis ravikindlustus töökohast, mistõttu kasutati ravikindlustuse tagamiseks erinevaid skeeme: töötuna registreerimine; riikliku ravikindlustuse ostmine; eraravikindlustuse ostmine või ravikindlustuseta jäämine.

Selles grupis on emad kogu vanemahüvitise perioodil kodused ja seetõttu ei tõuse skeemi valiku põhjustena üles töötamisega seotud argumendid nagu tasakaalu otsijatel. Samas oli mõnes peres lisaargumendiks vanemahüvitise skeemi valikul ema (sobiva) töökoha puudumine.

*„Roll oli ka sellel, et emal ei olnud nagu mingit reaalselt töökohta, mida siis nagu hoida...“
(majanduslikud taktikud, pere 3, isa)*

Kuigi arutleti ema karjäärivõimaluste ja vajaduse üle, siis pigem leidis selles grupis ema, et lastega kodus olemise loomulikuks osaks on karjäärist loobumine.

*„Aga tööturule naasmine, no selles suhtes, et üks ta keeruline on ka minu enda personaalsete nii-öelda õpingu ja karjäärivalikute tõttu. Aga ma valmistan kindlasti ennast ette, et uuesti siis naasta tööle. Ses suhtes ma saan aru küll, et see nii-öelda neli-viis aastat kodusel režiimil, et see ei ole, et mingisugune boonus, aga samas on see pooltel Eesti elanikest... see, et ma olen nüüd viis aastat varsti nagu lapsevanem, on mind teinud kindlasti palju rikkamaks. Ja see, et ma ei ole saanud tööd teha ja oma karjääri nimel vaeva näha, siis see minu jaoks tegelikult ei mängi mingit rolli.“
(majanduslikud taktikud, pere 3, ema)*

Selles grupis ei kavandatud pere rollijaotust selliselt, et isa võtab mingi konkreetse aja laste hoolitsemisest enda kanda. Isad toetavad laste kasvatamisel ema küll vastavalt töökohta paindlikkusele ja võimalustele, kuid peamine hoolitseja on ema. Enamasti on isad toetavas rollis, mitmel juhul vähendasid nad töökoormust või kasutasid rohkem kaugtöö ja kodutöö võimalusi. Lahutatud pere näitel esines siiski vastupidine olukord, kus ema lootis, et isa on rohkem lastega ja toetab teda kodus laste eest hoolitsemisel, kuid seda ei juhtunud.

„Ei, ma tõsimeeli uskusin, et ta ongi rohkem kodus. Leppisime kokku, et tema on ja mina saan siis tööd leida vaikselt. Saan nagu tööturule tagasi kuidagimoodi. Et tema siis tegeleb lastega ja see koormus on nagu noh, et ei ole ainult mina lastega“ (majanduslikud taktikud, pere 8, ema)

2.1.6 Koduse isa pered

Intervjueeritud perede hulgas oli kaks peret, kus **isa võttis kogu või valdava osa jagatavast vanemahüvitisest ja oli sel ajal lapsega kodus ning tööl ei käinud**. Ühel juhul oli isa koju jäämine perele optimaalne valik ja isal puudusid head alternatiivsed valikud, samas kui emal olid need olemas. Pere argumentid vanemahüvitise skeemi korraldamiseks olid nii majanduslikud kui ka pere väärtustega kooskõlas, et isa osaleks lapse kasvatamises ja pere saaks koos olla. Majanduslik argument tulenes asjaolust, et isal puudus alternatiivne sissetulek töötamisest, samuti polnud tal ravikindlustust. Emal oli võimalik aga töötada oma ettevõttes ja asuda õppima, mis tagas ravikindlustuse.

„Ja nad [Töötukassa] püüdsid uurida, kas ta võiks tööd leida, ja ma arvan, et ta läks isegi ühele intervjuule, aga nad ei olnud kindlad, kuna ta [isa] räägib ainult inglise keelt. Nii et see nagu kriipsutati maha.“ (koduse isa pered, pere 10, ema, tõlge inglise keelest)

Teise sellesse gruppi kuuluva pere puhul võttis isa üksikvanemana kogu vanemahüvitise, kuna ema suri ootamatult. Sellises olukorras puuduvad alternatiivid, mistõttu ei ole täiendavaid argumente, miks või kuidas vanemahüvitise ja vanemapuhkuste skeemi jagamine otsustati.

Teoreetiliselt võib koduse isa pere tekkida pere otsusena ka juhul, kui isal on alternatiivsed valikud kaalukaasil, kuid sellist peret uuringu valimisse ei sattunud. Uuringu autoritele tundub tõenäolisem, et võimalusel eelistavad Eesti pered tasakaalu otsijatele sarnaselt lapsega kodus olemise jagamist ema ja isa vahel, mitte ainult isa lapsega kodus olemist. Siiski ei saa välistada, et võib olla selliseid peresid, kus otsustatakse, et isa võtab tervikuna jagatava vanemahüvitise ja on peamine lapse eest hoolitseja, kuigi perel oleks sissetulekute ja töö ning koduse koormuse jagamisel võrdväärseid valikuid olemas.

2.2 Varasema kogemuse arvestamine vanemahüvitise jagamisel

Varasema kogemusega arvestamisest saab rääkida peredes, kus on rohkem kui üks laps. Selliseid peresid oli uuringus 14. Varasema kogemuse põhjal vanemahüvitise skeemis muudatuste tegemine või mitte tegemine ei seonu peretüübiga.

Oli peresid, kus **esimese lapsega selgeks tehtud skeemi rakendati ka järgmisega**. Selliseid peresid oli majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate, majanduslike taktikute kui ka töö ja kodu vaheldajate seas.

Peredes, kus viimase lapsega kasutatud skeem erines varasemast skeemist, tulenesid erinevused:

1. regulatsioonide muutusest, kui isapuhkust sai võtta 2 nädalat kuu aja asemel, jagatava vanemahüvitise kogu pikkust muudeti jmt;
2. perede olukorrast, nt esimesel lapsel oli kaasasündinud puue, mis võimaldas kombineerida pikemaid puhkuse päevi, töökoha muutused jmt;
3. lapsevanemate teadlikkusest ja hoiakute arengust, mis võimaldasid paremini planeerida vanemahüvitise skeemi või üldse isal võtta vanemahüvitist, kui vanemate lastega seda ei tehtud.

Mitmes peres **polnud isa eelnevate lastega jagatavat vanemahüvitist võtnud**. Nende seas olid majanduslikud taktikud, töö ja kodu ühitajad, puhkuse perekond ja koduse isa pere. Põhjendused olid:

- **Teadmatus võimalusest** või soovi puudumine.

„... seda üldse mitte, siis olin kogu aeg mina. Miks? Ma vist ei olnud piisavalt resoluutne toona kuidagi tundus, et ah et okei, et kodus olemine on naise asi, aga kümme aastat hiljem ma olin juba, sain maailma asjadest paremini aru.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

- **Kaalutletud otsus**. Eelmise lapsega polnud mõistlik vanemahüvitist jagada (nt oli järgmine rasedus alanud ja ema oli kogu vanemahüvitise aja kodune; ema ja isa vanemahüvitise suuruse erinevused).

Konkreetsena kogemusena, kus **järgnevate lastega tehti asju erinevalt, et vanemahüvitise skeemi paremini kasutada**, märgiti järgmisi olukordi:

- **Laste pikema vanusevahe hoidmine**. Eelmise kahe lapse vanusevahe kujunes selliseks, et isa jagatavat vanemahüvitist ei arvestatud eelneva lapsega kehtinud hüvitise põhjal, vaid sotsiaalmaksuga makstutatud tulu järgi, mis jagati 12 kuu peale. Kuna aga isa oli pärast eelmise vanemahüvitise lõppemist töötanud vähem kui 12 kuud, kujunes tema vanemahüvitis oluliselt väiksemaks kuisest töötasust. Seetõttu jälgis pere järgmise lapse sünniaega ja arvestasid, et vanematel tekiks vahepeal vähemalt 12-kuune töötamise aeg, nii et vanemahüvitis oleks proportsionaalne kuisest töötasuga.

„Jah, see on ka kui tihedalt lapsed on. järgmised lapsed on meil suurema vahega, siis ei ole probleemi olnud. Et see mõjutab, kuidas, võib-olla /kolmanda lapse nimi/ saamist, et võib-olla oleks kaheaastase vahega saanud, aga siis sai kolmeaastase vahega.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 1, isa)

- Eelmise lapsega võttis ema oluliselt pikema osa jagatavast vanemahüvitisest, **viimase lapsega asendati vanemahüvitise saaja kohe algusest isaga, kuna selliselt sai pere suurema sissetuleku**. Isa ei võtnud eelmise lapsega kogu jagatavat vanemahüvitist, kuna pere ei olnud sellest võimalusest teadlik.

*„Esimese lapsega sain mina (ema) seda hüvitist aasta aega, aga siis hakkas isa saama. Teise lapsega jäi isa vanemahüvitisele kohe, kui see võimalik oli, st pärast ema 70 päeva.... Jah, meil oli suur vahe kahe lapse võrdluses. Mulle tundub, et me esimese lapse puhul ei teadnud lihtsalt sellisest võimalusest, et isa võib ka dekreeti jääda. Aga sellest kuulsime alles minu dekreetpuhkuse ajal.“
(majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 6, ema, tõlgitud vene keelest)*

Kokkuvõttes ilmnesevad erinevad praktikad vanemahüvitise skeemi kujundamisele varasema kogemuse mõju tõttu ja need ei seondu peretüüpidega. Üldised tendentsid varasema kogemuse arvestamisel on järgmised: teadlikkuse ja süsteemi muutustega on peredel tekkinud suurem huvi isa vanemahüvitise võtmise vastu; varasemaid kogemusi arvestatakse selliselt, et järgmiste lastega oleks vanemahüvitise võimalused maksimaalselt ära kasutatud, tagades perele suurema sissetuleku.

3 Vanema põhitegevus ja sotsiaalsed tagatised vanemahüvitise ajal

3.1 Töötamise ja vanemapuhkuse seosed vanemahüvitise võtmisega

3.1.1 Vanemahüvitise, vanemapuhkuse ja töötamise seosed

Kõige selgem skeem töö, vanemapuhkuse ja vanemahüvitise jagamiseks on tasakaalu otsijatest töö ja pere vaheldajatel. Selles peretüübis võtavad ema ja isa vaheldumisi vanemahüvitist, olles sel ajal vanemapuhkusel ning hoolitsedes kodus lapse eest. Kui üks vanem ei saa vanemahüvitist ja ei ole vanemapuhkusel, siis ta töötab. Kuigi ka selles peretüübis mõjutavad töökohta ja töö iseloom seda, kui pikalt üks või teine vanem vanemapuhkust ja -hüvitist võtab, on teistes peretüüpides seosed töötamise, vanemapuhkuse ja vanemahüvitise vahel mitmetahulisemad.

Mitmed vanemad, kes saavad vanemahüvitist, ei võta vanemapuhkust ja jätkavad töötamist. Väikese koormusega töötav vanemahüvitise saaja võib olla samal ajal peamine lapse eest hoolitseja kodus, kuigi ta ei ole ametlikult vanemapuhkusel (nt majanduslikult kaalutlevate töö ja pere ühitajate vanemad ja puhkuse pere ema). Samuti võib peamine lapse eest hoolitsev vanem olla see, kes ei saa vanemahüvitist, kuid säilitab kodus olemise ajal töösuhte ja töötab mingi koormusega (nt majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad). Kokkuvõttes, kuigi vanemapuhkuse ja vanemahüvitise termineid kasutatakse sageli samatähenduslikuna, siis **ei tähenda vanemahüvitise võtmine alati vanemapuhkust ja lapsega kodus olemine vanemapuhkuse võtmist või vanemahüvitise saamist**. Samuti võib vanemahüvitise saaja olla peamine lapse eest hoolitseja, kuigi ta pole ametlikult vanemapuhkusel.

Vanemate **töö iseloom ja töökohta olemasolu mõjutab** vanemahüvitise ja vanemapuhkuse skeemi valikut ning valitud vanemahüvitise skeem omakorda töötamise valikuid. Seejuures mängivad rolli **vanemate tööiste sissetulekute**, mis määravad vanemahüvitise suuruse, **ja tööturualternatiivide erinevused**. Kui ühe vanema vanemahüvitis on väga väike võrreldes teisega (majanduslikult kaalutlevatel ühistel tegutsejatel ja majanduslikel taktikutel), siis võtab vanemahüvitise see, kelle sissetulek on suurem. Sama kehtib tööturualternatiivide kohta, kui ühel vanemal pole töökohta või tööturul häid väljavaateid võrreldes teisega, siis võtab vanemahüvitise see vanem, kelle väljavaated tööturul on halvemad (koduse isa pere).

Peres, kus isa võtab kogu vanemahüvitise, kuna tema sissetulek ületab oluliselt ema sissetulekut ja ema on kodune peamine lapse eest hoolitseja, jätkab isa töötamist ning ei võta vanemapuhkust, sest perele on selline

käik majanduslikult kasulik (majanduslikud taktikud). Samuti on ema võimalus olla töölt palgata puhkusel või väikese koormusega tööl majanduslikult kaalutletud otsus, mis võimaldab perel valida vanemahüvitise lahenduse, kus isa võtab kogu vanemahüvitise ja ema ei saa seetõttu töölt vanemapuhkust võtta (vanemapuhkust saab võtta vaid see vanem, kes saab vanemahüvitist) (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad). Sellise vanemahüvitise skeemi valiku eelduseks on, et emal on olemas **töökoht, mis võimaldab kodune olla**: kus saab paindlikult, väikese koormusega töötada või selline tööandja, kes võimaldab palgata puhkuse võtta pikemaks ajaks.

Töökoht ja töö iseloom (juhtiv töö, aja- ja koha paindlikkuse võimalus) mõjutavad vanemahüvitise ja vanemapuhkuse võtmist. Lisaks sellele, et **töökoha paindlikkus** mõjutab ootuspäraselt töö- ja pereelu ühendamist ja töötamist lapse kõrvalt, mõjutab töökoha paindlikkus vanemapuhkusele jäämist. **Mitte-paindliku töökorraldusega vanem peab valima nõ täiskohaga kodus või täiskohaga tööl olemise vahel.** Intervjueeritud vanemate seas olid nii emad kui isad, kes valisid ühel juhul töö ja teisel juhul lapsega kodus olemise, sõltuvalt pere vajadustest ja soovidest.

„.... kui ma lõpuks, enne kui ma koju jäin, oli see tuligi aktuaalseks see, et minu ametikoha vahetus, ehk siis taheti mind panna sellisesse rolli, kus ma ei saanud distantstööd teha ja siis otsustasimegi, et mina jään lõplikult koju.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, isa)

Juhtiva töö või olulist vastutust sisaldava töö korral pole sageli võimalik vanemapuhkusele jääda ja vajalik on säilitada osaline töökoormus. Sel juhul on vanemahüvitise võtmise ja kodus peamise lapse eest hoolitsejana olemise eelduseks võimalus samaaegselt mingi koormusega tööd teha. Mitmel juhul märgiti vanemapuhkuse (ja seonduvalt vanemahüvitise) pikkuse valikut **sõltuvalt tööandja vajadustest**. Tööandja vajadustest lähtuvalt pigem lühendatakse vanemahüvitise perioodi. Samuti välditakse, tööandja vajadustega arvestades, vanemapuhkuse osade kaupa võtmist, kuna see oleks tööandjale ebamugav.

„Küsimus oligi lihtsalt sellest, et kui pikalt, et oleks ma öelnud, et ma lähen kuueks kuuks ära, et noh, siis oleks võib-olla natukene probleeme olnud, aga. Aga 30 päeva elasid kõik üle ikkagi.“ (puhkuse perekond, pere 20, isa)

Vanema otsus, kas vanemahüvitise saamise ajal ning millises mahus töötada, sõltub **töö iseloomust, olukorrast töökohas, soovist lastega kodus olla, soovist töötada ja sissetulekust**, mis töötamise ning vanemahüvitise kombinatsioonina kujunevad.

Kõikides peretüüpides esines selliseid peresid, kus vanemad kirjeldasid erinevate võimaluste kombineerimist (isa vanemahüvitist, ema vanemahüvitist, jagatavat vanemahüvitist, puhkuseid töölt või õppes ja pause vanemahüvitises) selleks, et pikendada lapsega kodus olemise perioodi või tagada lapsele ja perele sujuv üleminek lastesõime või -hoiu.

„Ja siis sellele lisaks ma võtsin välja ka nii-öelda tavapuhkused, et veel pikemalt saaks kodus olla pärast sündi.“ (töö ja kodu vaheldajad, pere 4, isa)

Üldjuhul vanemad naasevad või kavatsevad naasta pärast vanemapuhkust oma endisele töökohale. Mõned intervjueeritavad kasutavad aga vanemapuhkuse aega **töökoha vahetamiseks ja karjääripöördeks**.

„Miks just ma tahtsin ka lapsepuhkusele minna, mul lihtsalt töö juures enam ei kõnetanud need tööülesanded ja töö iseloom, et lihtsalt juba nii kaua seal olnud. Asjad ammendusid. Ja sellest saadi ka samamoodi aru, et ma ütlesin, et ma ei tule tagasi ja sellest saad ilusti aru.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 7, isa)

3.1.2 Millised olid valikud töötamiseks vanemapuhkuse ajal

Emal ja isal vanemahüvitise ajal ei ole lubatud töötada töölepingu või avaliku teenistuse lepingu alusel. Mõned vanemad on siiski **töötanud vähesel määral enda mittejagatava vanemahüvitise ajal**, näiteks projektide lõpetamiseks või ajutiste tööülesannete täitmiseks..

„Ja noh, tegelikult ma ikkagi töötasin isa vanemahüvitise ajal, aga siis lihtsalt need tunnid sai ka järgmises kuus nagu arveldada.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 1, isa)

Jagatava vanemahüvitise saamise ajal lubatakse töötamist. Jagatava vanemahüvitise saamist kombineerivad töötamisega erinevate peretüüpide vanemad (töö ja kodu ühitajad, puhkuse pered, majanduslike taktikute pere isa, majanduslikult kaalutlevate perede isad ja emad). Jagatava vanemahüvitise saamise ajal jätkasid töötamist majanduslike taktikute isad kogu hüvitise saamise perioodil. Mitmed neist siiski vähendasid töökoormust. Teistes peretüüpides, kui vanemad töötavad vanemahüvitise saamise ajal, teevad nad seda osalise ja üldjuhul väikese koormusega.

*„No ma vähendasin oma töökoormuse seitsmekümne viie protsendi peale, selline kokkulepe ja siis noh, muidugi teavitasin kõiki ja siis oligi ülemusega kokkulepe et ei ole nagu kindlat tööaega.“
(majanduslikud taktikud, pere 3, isa)*

Nagu öeldud, mõjutab töötamist vanemahüvitise ajal töökorraldus ja töö iseloom. Paindlik töökorraldus soodustab osalise koormusega töötamist, mittepaindlik aga täiskohaga töötamist või täiskohaga kodus olemist. Mitmed vanemad märkisid, et pärast **koroonakriisi** võimaldatakse rohkem paindlikku tööaega ja kohta.

„See oligi see, et ütleme, kui oli ka nii-öelda mingi kriisihetk, mis iganes ma sain alati, üks ole, sealt kontoritoast välja tulla eksle ja nagu võtta korraks üle ja aidata, et mul ei olnud hommikust õhtuni koosolekud, et oli teistmoodi töö natuke.“ (majanduslikud taktikud, pere 2, isa)

Osalise koormusega töötamiseks **vähendasid vanemad töökoormust** erineval määral: veerandi, poole võrra või miinimumini (0,1 või 0,2 koormus). Mitmed vanemad töötasid osalise koormusega mitte ainult enda jagatava vanemahüvitise ajal, vaid ka teise vanema jagatava vanemahüvitise ajal. Tööaja ja koormuse valikut mõjutavad nii **soov olla rohkem kodus ja tegeleda lapsega** kui **tulu teenimise piir**, mille ületamisel oleks hakatud vanemahüvitist vähendada.

„Ja siis mul oli tegelikult väike leping oma tööandjaga, nii-öelda lisa, mingi sisuliselt käsundusleping nagu sellisteks väikese koormusega tööks, nagu iga kuu tegid natukene tööd... ei saanud väga palju teha, siis mul see oli iga kuu laeks, aga ma päris seda lage iga kuu täis ei teinud. Vastavalt sellele, palju siis neid asju oli, mida ma eemalt sain teha, ilma et ma oleks olnud meeskonnas sees.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

Intervjueeritud vanemate seas oli nii emasid kui isasid, kes enda jagatava vanemahüvitise saamise ajal töötasid täiskohaga. Emade ja isade peamine erinevus seisnes selles, et emade täiskohaga töö perioodid olid lühemad kui isadel. Valimis oli isasid, kes olid kogu jagatava vanemahüvitise saamise aja täiskohaga tööl, emad töötasid aga ainult mingi perioodi. Esines juhtumeid, kus **mõlemad vanemad töötasid jagatava vanemahüvitise saamise perioodil samaaegselt**. Sellisel juhul töötas vähemalt üks vanematest osalise koormusega, mõnel juhul töötasid mõlemad vanemad osalise koormusega, ning sageli kasutati laste hoidmisel lisaabi.

„Jah, jah, selleks ajaks oli meil enamasti lapsehoidja. Mõnikord oli ka nii, et ta [isa] läks varakult tööle ja tuli varem koju, nii et ma saan pärastlõunal tööle minna. Aga jah, nagu enamasti oli meil lapsehoidja.“ (puhkuse perekond, pere 18, ema, tõlge inglise keelest)

3.1.3 Vanemapuhkusele jäämise korraldamine

Üldjuhul teavitasid emad ja isad tööandjat vanemapuhkusele jäämisest ja arvatavast pikkusest **võimalikult varakult**, et tööandja saaks tegevusi ümber korraldada. **Enamasti sujus vanemapuhkusele jäämine probleemideta**, tööandjad ja kolleegid suhtusid sellesse valdavalt **positiivselt ja mõistvalt**. Intervjuudes kommenteerisid seda isad oluliselt rohkem kui emad ning mõned emad vastasid suhtumise küsimusele mitte enda, vaid isa vanemapuhkusele jäämise aspektist. Põhjus võib seisneda selles, et emade vanemapuhkusele jäämist peetakse nii iseenesest mõistetavaks, et ka emad ise ei oska sellele tähelepanu pöörata.

Mitmed intervjuueeritud korraldasid enne vanemapuhkusele jäämist oma **tööd ümber**, näiteks delegeerisid tööülesandeid või lõpetasid need enne puhkust. Erinevused vanemapuhkusele jäämise ettevalmistustes sõltusid eelkõige töö iseloomust (juhtiv töökoht, projektipõhine töö), mitte soost.

Mõnele isale tekitas vanemapuhkusele jäämine probleeme. Ühel isal eskaleerus vanemapuhkusele jäämise tõttu juba varem alanud **konflikt tööandajaga** ning isa lahkus sellelt töökohalt. Teisel isal, kes töötab osakonna juhina, oli **probleeme töö delegeerimisega**, kuna ülemus ei toetanud teda.

„Et ma siis kuskil juulis andsin ülemusele teada, et niisugune asi tulemas tema vaatas, et okei, seaduse järgi saab, on ju. Aga no vaata seda, tema oleks pidanud siis ka seda tööd korraldama ümber, aga ta ei korraldanud seda ümber..... Noh, ei olnudki väga head lahendust, et ehk siis lõpuks ma nagu oma inimestele ütlesin, et nüüd ei ole mind alates sellest ajast neli kuud ja et ja siis kuna seal oli segadust palju, siis ma leppisin kokku, et ma teen siis mingi osalise tööajaga ja siis mingisugused, mitte delegeeritavad asjad, teen ära...“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, isa)

3.1.4 Vanemahüvitise ja vanemapuhkuse mõju tööturukindlusele

Tööturukindlust mõjutab lapsega kodus olemine ja sel ajal töötamise võimalus, aga ei mõjuta otseselt vanemahüvitise saamine. Peretüüpides, kus hüvitise võtab isa, aga kodune on ema (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad ja majanduslikud taktikud), mõjutab selline skeem ema tööturukindlust. Ema ei ole aga selles peretüübis ei vanemahüvitise saaja ega vanemapuhkusel olija. Teistes peretüüpides, kus vanemahüvitise saaja on ka peamine kodune lapse eest hoolitseja (tasakaalu otsijad, puhkuse pere ja koduse isa pere), mõjutab see kodus oleva inimese tööturu kindlust.

Mitmes peres märgiti, et nende turvatunde tööturul tagab töökoha säilimine. Samuti seondus tööturukindlus **oskustasemega** - kõrgema hariduse ja oskustega inimesed, sõltumata peretüübist, muretsesid tööturukindluse pärast vähem. Kõrgelt haritud spetsialistid, kellel puudus töökoht vanemahüvitise ajal, olid enesekindlad, et leiavad vanemahüvitise lõppedes uuesti töö vastavalt oma oskustele. Seega kodus olemine **ei mõjutanud nende tööturukindlust**. Mõned vanemad kasutasid vanemahüvitise aega õppimiseks ja tundsid, et see suurendas nende **kvalifikatsiooni ja tööturukindlust**.

Erinevalt kõrgema kvalifikatsiooniga inimestest, on **madalama oskustasemega inimeste tööturukindlus madalam**, seda eriti juhul kui neil **puudub töökoht**, millele naasta. Seda olukorda võimendab lastega kodus

olemisest tekkiv **pikk tööturult eemal olek**. Uuringus oli kahes peres ema, kes tunnetas sellist tööturule naasmise raskust (majanduslike taktikute ja majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate peretüüpides).

„.... eks see tööturule sisenemine, ma arvan, et saab minu jaoks kindlasti raske olema. Sest ma arvan, et see imposter syndrom [petja sündroom] kindlasti tekib, siis ma olen selleks hetkeks, kui mu tööd hakkad nüüd otsima peale teist last, siis ma olen kolm-neli-viis aastat lõpuks tööturult eemal olnud, et tekibki selline nagu ma ei oska enam midagi, et kes see mind tööle tahab võtta näiteks, see kindlasti tekib.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 7, ema)

Tööturukindlust mõjutab **kodus olemise ajaline pikkus**. Sageli on tegemist hüpoteetilise mõttekäiguga, et pikalt kodus olemisega (mitmel juhul märgiti üks aasta) väheneks töökoha kindlus ja võimalus tööl edukalt hakkama saada. Sõltumata peretüübist toodi välja, et pikk aeg kodus mõjutab negatiivselt kvalifikatsiooni, töö muutustega kaasas käimist, võimalust ametikohal hästi hakkama saada ja töökoha- või tööturukindlust.

„Kui mina oleks jäänud kõik see poolteist aastat, näiteks, et seda ma korra mõtlesin küll, et, et siis ma ei oleks kindel, et täpselt samasugune ametikoht säilib“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 19, isa)

Samas ei olnud see arutelu ainult hüpoteetiline. Üks lapsevanem leidis, et lapsega kodus olles paratamatult tema töökoormus ja kvaliteet kannatavad. Mistõttu, isegi kui tööturukindlus laiemalt lapsega kodus olemise ajal oluliselt ei vähene, siis **mingi mahajäämus töökohal võrreldes teistega võib siiski tekkida**.

„...ma ei saa siin kodus nii väga süveneda ja kuna ma teen teadust siis eriti ei ole publitseerida saanud, et siis töö juures ei ole nii hästi, kui võiks olla.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 15, isa)

3.2 Ravikindlustuse tagamise lahendused teise vanema vanemahüvitise ajal

Ravikindlustuse tagamine tõusetub probleemina eelkõige neis peretüüpides, kus isa jagatava vanemahüvitise saamise ajal on lapsega kodune ema (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad ja majanduslikud taktikud). Seejuures **esineb olukordi, kus ema jääb ravikindlustuseta**. Peredes, kus vanematel on ravikindlustus töökoha kaudu, mõeldakse ravikindlustusele siis, kui vanemad soovivad samaaegselt pikemalt vanemahüvitist võtta või kui üks vanematest jääb töötuks. On ka olukordi, kus vanemahüvitise skeemi valimise üheks argumendiks on ravikindlustuse tagamine (koduse isa pere).

Olukordi, kus ühel vanematest puudub ravikindlustus vanemahüvitise skeemi valiku tõttu (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad ja majanduslikud taktikud), lahendatakse järgmistel viisidel, kombineerides mõnel juhul lahendusi:

1. **Kui emal oli töökoht**, mille kaudu sai ravikindlustuse ja oli võimalik tööandjaga kokkuleppele saada, siis:
 - a. **ema jätkas väikese koormusega tööd**, kuigi oli peamine lapse eest hoolitseja ka kodus ja ravikindlustus oli tagatud tööandja kaudu;
 - b. ema jäi **palgata puhkusele**, tööandja maksis palgata puhkuse ajal töötasu alammäärale vastavalt sotsiaalmaksu ja see tagas ravikindlustuse.
2. **Kui oli oma ettevõtte**, milles oli piisavalt vahendeid vähemalt miinimumpalga ulatuses töötasu maksmiseks, siis sõlmiti tööleping ja seeläbi sai ema tööandja ravikindlustuse.

*"enda ettevõttesse ma võtsingi ennast sellise arvestusega tööle, et mul ravikindlustus sisuliselt ei lõpeks, et ma saaksin sujuvalt nagu sügisel siis edasi ülikooli minna ja olla ka ravikindlustatud."
(majanduslikud taktikud, pere 3, ema)*

3. **Kui ema õppis**, võidi arvestada sellega tagatud ravikindlustusega. Mõned emad alustasid õpinguid vanemahüvitise ja/või vanemapuhkuse ajal või vahetult enne lapse saamist, arvestades muuhulgas ravikindlustuse võimalusega. Paar intervjueeritavat mainis, et ema **õppima mineku** üks põhjuseid oli ravikindlustus, kuid valdavalt motiveeris õppimist siiski soov omandada või vahetada eriala.

„Ja siis ma esimese raksuga läksin õppima lihtsalt midagi, millest võib-olla tulevikus on endal kasu, aga mille, millele nagu ma tööle kindlasti ei lähe, aga just selle mõttega, et mul oleks ravikindlustus.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, ema)

4. **Töötuna arvele** võtmine. Mõnes peres võttis vanem end töötuna arvele vaid ravikindlustuse pärast, aga oli ka vanemaid, kes otsisid lapsega kodus olemise kõrvale sobivat tööd.
5. **Ravikindlustuse ostmine**, kas eraravikindlustusena või riikliku ravikindlustusmaksete maksmisega. Erakindlustuse ostmist põhjendati muuhulgas sellega, et see on odavam, samas riikliku süsteemi kasuks otsustati harjumusest ja senise süsteemiga rahulolu tõttu.
6. Oli peresid, kus ema oli isa vanemahüvitise saamise ajal ravikindlustuse kulukuse tõttu mingi aja **ravikindlustuseta**. Pered võrdlesid ema ravikindlustuse kulusid tuludega, mis saadakse suurema vanemahüvitise saamisest ja langetasid otsuse jätta ema ravikindlustuseta. Uuringus olnud juhtudel oli see ajutine olukord vanemahüvitise alguse perioodil, hiljem kasutasid pered ülal loetletud lahendusi ravikindlustuse tagamisel.

Ravikindlustuse puudumist peeti probleemiks. See tekitas ärevust ja ebakindlust tuleviku osas. Hirmu tekitasid potentsiaalsed õnnetusjuhtumid ning rasedusjärgsed tervisemured.

*„Ei, see oli ikka probleem, kuna nagu raseduse järgselt oli igasuguseid erinevaid probleeme ja ma olime nagu niuksed ärevad, et kunagi ei teadnud, mis, mis võib tulla. Me kaalusime osta seda ravikindlustust. No me uurisime erinevaid variante, kuidas ja mismoodi oleks kõige mõistlikum ja kas või noh, ütleme, kui mul ei ole ravikindlustust, et ütleme, kui peaks midagi juhtuma, et mis siis see kõik maksaks, on ju, et, et jah, see oli nagu ärev hetk. Õnneks ei juhtunud midagi sellel ajal.“
(majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, ema)*

Ravikindlustus oli oluliseks teemaks majanduslike taktikute ja majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate peredes, aga **ravikindlustuse tagamist, sh nii isale kui emale, kaalutakse ka teistes peretüüpides.**

"Jah, jah, ma mõtlen, et ehk üks teine mure, mis meil oli, oli lihtsalt see, et jah, sa [isa] püüdsid seda nii korraldada, et tervisekindlustus oleks alati olemas, et me ei satuks olukorda, kus ühel meist ei oleks tervisekindlustust.“ (koduse isa pere, pere 10, ema, tõlge inglise keelest)

3.3 Töötuse ja vanemahüvitise seosed

Töötuks registreerimise motiivid olid vanemahüvitisel või sellele eelneval ajal järgmised: **ravikindlustuse saamine, soov leida tööd ja/või saada Töötukassa koolitusi või töötuskindlustushüvitist.** Töötuna registreerisid end nii emad kui isad. Töötus puudutab vanemahüvitise peretüüpe, kus ema on loobunud tööst selleks, et isa saaks vanemahüvitist võtta ja ema olla peamiselt kodune, aga ka teisi peretüüpe, kui mõni vanematest on töötuks jäänud.

Ühel juhul mõjutas töötuskindlustushüvitise võimalus vanemahüvitise skeemi valikut (majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate peres). Tähtajalise töölepingu lõppemise tõttu sai ema töötuskindlustushüvitist ning majanduslikel kaalutlustel määrati vanemahüvitise saajaks isa.

Tööd otsivad vanemad ei leidnud vanemahüvitise ajal Töötukassa abiga sobivat tööd. Põhitakistuseks osutus väikelapse kasvatamisest tulenevad tingimused, mille vanemad tööle seadsid. Eelkõige sooviti **osalise tööajaga, paindliku graafikuga tööd või kaugtööd**, mis võimaldaks ühildada töötamist väikelapse hooldamisega, kuid soovitud tingimused ei ühtinud tööturuvõimalustega. Samas esines ka teistest teguritest tulenevaid piiranguid, näiteks välismaalt Eestisse elama asunud isal raskendas töö leidmist eesti keele mitteoskamine ning Eesti tööturul harvaesinevale alale spetsialiseerumine.

Hinnangud Töötukassa toele ja teenustele varieerusid, aga üldiselt tõdeti, et piiravaks teguriks töö leidmisel on pigem otsitavale töökohale esitatavad tingimused kui Töötukassa teenuste või abi puudulikkus.

„Töötukassa poolt oli hea tugi, ta ise sai ka lõpuks aru, et kui me iga kuu neid kõnesid tegime, et see põhitakistus mul pigem oligi see, et mul on pisike laps ja ma otsisin osalise koormusega, et lihtsalt selliseid pakkumisi ei liigugi väga.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 7, ema)

4 Kodu ja laste eest hoolitsemise jagamise lahendused ning nende seos vanemahüvitisega

4.1 Koduste tööde ja laste hoolitsemise koormuse jaotus

Üldiselt tunnetati, et vanemahüvitise jagamise otsused **ei mõjutanud oluliselt perede käitumismustreid ja hoiakuid kodu ja laste eest hoolitsemise tegevuste jagamisel**, need olid kujunenud juba enne vanemahüvitise jagamist ja/või vanemapuhkusel olemist. Siiski langes vanemahüvitise saamise ajal suurem osa kodu ja laste eest hoolitsemisest sellele vanemale, kes oli peamiselt kodune. Peamiselt kodune võis olla ema ja isa vaheldumisi (tasakaalu otsijad), ema (puhkuse perekond, majanduslikel kaalutlustel ühised tegutsejad, majanduslikud taktikud) või isa (koduse isa perekond). Peredes kus ema ja isa on vaheldumisi kodused, märgitakse enam, et kodusel vanemal on suurem koduste tööde ja laste eest hoolitsemise koormus kui peredes, kus peamiselt ema või peamiselt isa on kodune. Siiski märgitakse kõigis peretüüpides, et kodusele vanemale langeb suurem koormus.

„Võib-olla see, kes jagataval vanemapuhkusel oli kodus, see kindlasti igapäevaseid toimetusi tegi rohkem. Seal noh, ma ei tea, pesu pesemist või siis kui laps päeval magab, mingit koristamist, söögitegemist.“ (tasakaalu otsijad - töö ja kodu vaheldajad, pere 17, isa)

Silmatorikav oli **lapsevanemate püüdlus võrdselt panusele koduste tööde ja laste kasvatamise jagamisel**, mida esines erinevates peretüüpides. Võrdsust peeti oluliseks koduste tööde jagamise põhimõtteks ning seda toodi selgelt välja vähemalt pooltes peredes. Võrdne panus võib tähendada erinevat koduste tööde jaotust, aga peredes kujuneb see välja erinevalt. Mõnes peres on see aja jooksul paika loksunud, mõnes peres on pikki ja keerulisi vaidluseid peetud, mõnes peres arutatakse ja kohandatakse jooksvalt tegevusi ümber.

Osade võrdsuse põhimõttel kodutöid jagavate perede intervjuudest selgus, et kuigi püüeldakse samaväärse koormuse suunas, kujuneb mõnel juhul siiski **ema koormus isa omast kõrgemaks**. Seda täheldati rohkem peredes, kus valdavalt viibis kodus ema (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, puhkuse perekond, majanduslikud taktikud), aga seda esines ka peredes, kus ema ja isa vaheldumisi olid kodused (töö ja kodu

vaheldajad, töö ja kodu ühitajad). Tasakaaluks tuleb märkida, et uuringus oli pere, kus isa koormus lapse hoidmisel oli suurem kui emal (töö- ja kodu ühitajad, pere 9).

Koduse emaga peredes on ema suurem koormus teadlik töökorralduse jagamine, võrdsustamaks tasustatud ja tasustamata töö koormust. Isa palgatööga hõivatuse tõttu hoolitseb laste ja majapidamise eest rohkem ema. Neis peretüüpides märgiti sageli, et isad planeerisid paindliku tööajaga oma tegevusi viisil, mis võimaldaks koduste tööde ja laste eest hoolitsemise panust suurendada ning ema koormust vähendada.

„Isal on nagu piisavalt vaba graafikuga. Kas näiteks eile ma käisingi vanema lapsega ujumas, et täna hoiuvaba päev ja siis isa oli pisema lapsega kodus mingi kaks tundi või ta saab keset päeva võtta hetke ja kus ma ütlen, et umbes, et nüüd sina selle lapsega tee seda ja siis ta saab seda teha kui piisavalt nii-öelda vaba, et ei pea punkt see kell tööl olema.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 7, ema)

Osa peresid kasutas **lisaabi majapidamistöodes** ja **lapsehoidmisel**, teised mitte. Peretüüpide üleselt toetuti lapsehoidmisel peamiselt vanavanematele, kuid kasutati ka lapsehoidjat. Mõnes peres palgati koristaja (majanduslike taktikute, majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate, töö- ja kodu ühitajate pered). Ükski uuringus olnud töö ja kodu vaheldajate pere, kus isa viibis lapsega kodus ning tööl ei käinud, ei märkinud lisaabi vajadust ning nendes peredes täiendavat tuge majapidamistöodes või lapsehoidmisel ei kasutatud. Teistes peretüüpides töid osad, aga mitte kõik pered välja, et lisaabi ei vajatud (puhkuse perekond, töö- ja kodu ühitajad). Lisaabi vajaduse puudumine on seotud ühelt poolt sellega, kuidas pered oma elu korraldavad, aga teiselt poolt ka lisaabi kättesaadavusega (nt vanavanemate elukoha kaugus ja valmisolek toetada).

4.2 Raha jagamise korraldus

Läbivalt, sõltumata peretüübist, kasutati vanemahüvitist vahendina juba kehtinud **peresiseste rahaasjade korraldamisel**. Kui vanemahüvitis vastas vanemahüvitise saaja tavapärasele sissetulekule, jätkati pere rahaasjade ja kulutuste harjumuspärasest korraldamist. See kehtis ka peredes, kus kogu vanemahüvitise võttis isa ja emal ei olnud enne vanemahüvitise perioodi sissetulekut (majanduslike taktikute ja majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate seas). Peredes, kus ühe vanema sissetulekud muutusid, näiteks ema loobus töökohast, muudeti rahaasjade korraldust. Kuna sellise pere sissetulek sõltub isa jagatavast vanemahüvitisest ja isa palgast, kannab nendes peredes isa osa sissetulekust ema kontole või kasutatakse ühist arveldusarvet. Samas jääb sellisel juhul ema rahaliselt sõltuvaks isa otsustest ja heatahtlikkusest.

Peredel on erinevaid lähenemisi rahaasjade korraldamiseks: ühine arveldusarve, kuhu vanemad panustavad proportsionaalselt oma sissetulekule ja millest kaetakse kodu ja laste kulud; kulude jagamine võrdselt või sissetulekutega proportsionaalselt. Ka neis peredes, kus ema raha sõltub isa sissetulekust, sh isa saadavast vanemahüvitisest, kasutatakse erinevaid lahendusi. Näiteks jätkus ühise arveldusarve kasutamine, kuhu varem panustasid vanemad proportsionaalselt, nüüd aga kannab isa sinna kogu vanemahüvitise või kantakse vanemahüvitis automaatselt ema arvele. Esines ka lahendus, kus isa kandis emale raha, kui seda vaja oli. Viimane olukord tekitas küll emale ebamugavust, kuid üldiselt leppis ta selle lahendusega.

„Muutus selles suhtes, et kui emal ikka oli oma töökoht, siis emal oli seda oma raha nii-öelda rohkem. Aga meil oli tollel ajal juba see, et me kogusime oma palgast proportsiooniliselt mingi summa, mina panin oma palgast, panime kõrvale. Ja siis, kui see vanemahüvitis hakkas tulema, siis hakkasin mina panema ja ma saingi alati siis nii-öelda ühe palga kõrvale panna.... Ja siis ma kannan emale lihtsalt kannan söögiraha, saab nagu rahulikult poes käia.“ (majanduslikud taktikud, pere 3, isa)

Peredes, kus ema sissetulek sõltub isast ja kui isa otsustab rahaliselt mitte toetada ema, siis jääb ema sissetulekuta. Valimis oli pere juhtum, kes lahutasid hiljem abielu ja kus kulude katmine jäi ema hinnangul tugevalt tema poole kaldu. Kuigi vanemahüvitise saajaks oli isa, kandis sellegipoolest ema enamuse lapsega seotud kulutustest, isa rahaline tugi polnud piisav, tekitades emal majanduslikke raskuseid. Ema hinnangul tekkis olukord seetõttu, et koos elades inimesed usaldavad üksteist, kuid see usaldus ei pruugi olla õigustatud.

„Niisugune lause, nagu käis nagu läbi küll, et ta siis kannab nagu selle osa, mis mina oleksin saanud nagu mulle, onju, aga mõtlesin, et me nagunii maksame ju, noh, et teeme kõik koos neid kulutusi, et, et ei ole ju mõtet, et sa kannad mulle ja ma siis maksan nagu pangalaenu või midagi sealt, kommunaale või. Et niikuinii need kulutused on üks, et ikkagi mõtled nagu et pere ühine rahakott või midagi. Et ma ei osanud nagu näha seda miinuspoolt seal, millega ma hiljem siis nagu kokku puutusin. Et võib-olla see, ma ei tea, kas see oleks äkki võib-olla ei oleks midagi muutnud, kui ta oleks kandnud selle summa midagi sealt.“ (majanduslikud taktikud, pere 8, ema)

4.3 Elusündmuste planeerimise seos vanemahüvitisega

Intervjueeritud peredes, sõltumata peretüübist, ei ole vanemate sõnul vanemahüvitisel mõju pere elu planeerimisele. Kuigi pered märkisid, et vanemahüvitis oli oluline toetus nende perele, ei olnud see määravaks teguriks otsuste langetamisel.

„No otseselt seda nagu ei mõjuta, ma mõtlen, et kui sellist vanemahüvitist ei oleks, eks, et võib-olla siis poleks nagu julgenud, ikkagi oleks ilmselt lapse tahtnud ja saanud, et kuidagi oleks ikka hakkama saanud“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 19, ema)

Siiski olid mõned pered, kus **vanemahüvitise skeemi tõttu planeeriti täpsemalt laste saamise aega ja laste arvu.** Vanemahüvitise süsteemi paindlikkus suurendas ühel perel valmidust saada lapsi kitsamas ajavahemikus, teisel aga pikendati vanemahüvitise arvestamise aluste tõttu laste vanuse vahet (vt ptk 2.2).

„Ja, kuna see vanemahüvitise süsteem nii paindlik oli, siis me nagu olime julgemad saama teise lapse kohe järjest. Et see, et me saime nagu valida ja ei pidanud otsustama kindlalt, et mina olen kodus. Ma arvan, kui mina oma selleaegse vanemahüvitisega oleks pidanud olema ja me ei oleks seda jaganud, ma arvan, me ei oleks teist last kohe saanud.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, ema)

Ühtlasi mõjutas vanemahüvitis välismaal elanud perede **elukohavalikut** ning mõnel perel otsuseid pikemaajalist puhkust veeta välismaal elades. Vanemahüvitise ja perede toetamise süsteemi paindlikkus ja pikkus võis mõjutada välismaal elava pere Eestisse kolimise otsust.

„Sellel [vanemahüvitise süsteemil] oli väga suur roll... Oleme mõelnud, kui me oleks olnud sunnitud elama [eelmisses elukohas ehk teises riigis], siis me ei teaks, kas me isegi oleks saanud endale lubada ühte last, aga Eestis elades unistame juba kolmest lapsest.“ (koduse isa pere, pere 10, ema)

5 Vanemahüvitise skeemi mõju vanemahüvitise kasutamisele, kitsaskohad ja parendusettepanekud

5.1 Sissetulek vanemahüvitise ajal võrreldes varasema sissetulekuga

Vanemahüvitise ajal võivad olla perede sissetulekud võrreldes varasemaga suuremad, väiksemad või samad. Uuringus oli erinevates peretüüpides näiteid kõigist variantidest ehk ei ole kindlat seost, et teatud vanemahüvitise jagamise skeem toob kaasa pere väiksema või suurema sissetuleku.

Pered, kus sissetulekud **jäid samaks** (pere 15, pere 4, pere 5), oli vanemahüvitise saaja töötasu madalam vanemahüvitise piirmäärast ja polnud vanemahüvitise määramise aluseks oleva perioodi ning vanemahüvitisele jäämise aja vahel toimunud olulist palgatõusu. Vanemahüvitis kompenseeris varasemas sissetulekus tekkinud augu ja tagas sama sissetulekute taseme.

Vanemahüvitise ajal **varasemast madalam sissetulek** tulenes erinevatest põhjustest. Mitmel juhul oli vanemahüvitise arvutamise aluseks kasutatav sissetulekute tase väiksem kui pere tegelikud sissetulekud enne vanemahüvitise saamist. Seda olukorda võisid põhjustada järgmised tegurid:

- Vanemahüvitise saaja osa sissetulekust **ei olnud sotsiaalmaksuga maksustatud**, sest lapsevanem töötas välismaise tööandja juures või maksis endale osa sissetulekute dividendidena.
- Töötamise perioodi **arvutati vähem kui 12 kuu pealt**. Ühel juhul deklareeriti tulud viitajaga ning üks kuu jäi arvutamise perioodist seetõttu välja. Teisel juhul oli perel eelmise vanemahüvitise lõppemise ja uue arvutamise alguse vahe lühem kui 12 kuud.
- Majanduslikult kaalutlevate ühiste tegutsejate peredes, kus ema loobub töötamisest, **langes ära ema töötasu** (pere 6, pere 7, pere 19), mistõttu vähenes pere sissetulek võrreldes varasemaga.
- Olukord, kus sissetulekud olid **vahetult enne vanemahüvitise saamist kõrgemad kui vanemahüvitise arvutamise aluseks oleval perioodil**. Selle põhjuseks võib olla vahepeal toimunud töötasu tõus või tööandja poolne tööaja ja -tasu vähendamine COVID-i perioodil.
- Vanemahüvitise **ülempiiri ületamise tõttu** vähendati vanemahüvitise suurust.

Perede **sissetulekud kasvasid**, kui vanemahüvitis vastas varasemale sissetulekule ja **töötamist kombineeriti vanemahüvitise saamisega**. Seeläbi suurenes sissetulek mitmes peres, sõltumata pere tüübist. Peres, kus isa võttis kogu vanemahüvitise ja jätkas töötamist (majanduslikud taktikud), sai sissetulek varasemat ületada, siis kui koduseks jäänud emal kas puudus enne sissetulek või oli töötasu oluliselt madalam kui tööd jätkaval isal.

”See oli ikka tunduvalt suurem, sellepärast et kui enne oli isa palk ja minu palk, siis vanemahüvitise ajal me saime kaks korda isa palka.” (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, ema)

Peredes, kus vanemahüvitis oli väiksem kui vahetult hüvitisele jäämise eelnev sissetulek (nt kõrged sissetulekud ületasid vanemahüvitise ülempiiri või enne hüvitist oli töötasu kasvanud töökoha vahetuse või töötasude tõstmise tõttu), **võimaldas töötamise kombineerimine vanemahüvitisega säilitada sissetulekud varasemaga samal tasemel**.

„Eks meil olid jah, need lepingud ju kõrval. Et rahas, et oleks nagu enam-vähem endine sissetulek, muidu iseenesest ju see vanemapalgalagi oli seal, kus ta toona oli, enne enda töö sissetulekud olid suuremad. Jah, et see teema oli, no mitte nüüd üüratult suuremad, aga suuremad, et selles mõttes see käsunduslepingu variant, aitas seda senist taset hoida.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

5.2 Vanemahüvitise ülem- ja alampiir

Uuringus osalenud pered suhtusid positiivselt sellesse, et vanemahüvitise suurus on seotud varasema sissetulekuga ning tagab kodus väikelapsega viibimise ajal asendussissetuleku. Uuringusse ei sattunud ühtegi peret, kes oleks arvanud, et süsteem peaks olema muudel alustel. Vanemahüvitiste erinevust peeti varasema töötasu erinevise tõttu põhjendatuks. Vanemate selgitused, miks vanemahüvitise suuruse sõltumine varasemast sissetulekust sobib, olid seotud elustandardi säilitamise, makstud maksudele vastava toetuse ja vajadusega välistada toetuse pärast laste saamine. Samuti leiti, et palk väljendab inimeste investeringut inimkapitali arendamisse ja on õiglane, et kõrgema palgaga inimesed saavad suuremat toetust.

„No ma ei tea, nagu ühest küljest sõltub ikkagi sellest, et kuidas siamaani oma maksudega oled panustanud ja kui on varem olnud mitte töötanud vanem, et noh, kas tal peaks seal tekkima nagu mingisugune tohutu rahateenimisvõimalus.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 15, ema)

Seega võib väita, et printsiibina peeti süsteemi sobilikuks. Mitu peret leidis, et ka vanemahüvitise ülem- ja alampiir on põhjendatud. Samas arvati, et alampiir võiks olla kõrgem või ülemine piir madalam.

Uuringus ei esinenud kordagi arvamust, et vanemahüvitise alampiir on liiga kõrge, küll aga leiti, et **alampiir on liiga madal**. Põhjused seisnesid peamiselt selles (sh inimeste puhul, kelle enda vanemahüvitis oli alampiirist kõrgem), et nii väikese tuluga on väga **keeruline hakkama saada** ja lastega peredele peaks tagama kõrgema sissetuleku. Märjiti ka, et alampiiri tõstmisel võiks olla **positiivne mõju Eesti iibele**.

„...lapsega kodus olemine, ma saan aru küll, et see ei ole nagu poliitiliselt hea otsus maksta kodus olemise eest rohkem kui miinimumpalk on. Aga, aga teades seda, kui keeruline on alguses esimese lapsega eriti ja teisega ka kui palju on sul vaja elukorraldust ja asju ümber korraldada, et siis seitsesada midagi oletan, on ikka väga väike summa.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 16, ema)

Uuringus polnud ühtegi peret, kus oleks peetud kolmekordse Eesti keskmise palga suurust vanemahüvitise ülempiiri liiga madalaks. Küll aga esines arvamust, et **ülempiir võiks olla madalam**. Põhjendused seisnesid selles, et **hakkama saamiseks piisab vähemast**, nii kõrget palka teenivad inimesed saavad **lubada endale ajutiselt väiksemat sissetulekut** ja sellisel tasemel sissetulekute juures ei mõjuta hüvitise suurus inimese otsust lapse saamiseks ehk eeldatavalt **pole sellel mõju iibele**. Samuti märjiti **suurt kulu riigieelarvele**.

„Aga teistpidi, kus sul on inimene, kes saab viis tuhat eurot palka on ju siis ta ei jäta last sellepärast saamata, et temal hüvitis oleks näiteks nüüd ütleme kaks tuhat viissada eurot kuus, mitte see viis tuhat.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 9, ema)

Ettepanekud ülempiiri osas varieerusid: mõned pakkusid keskmist palka, teised 4000 või 3000 eurot. Ühtset mustrit ülempiiri määramisel ei kujunenud. Vanemahüvitise ülempiiri alandamine mõjutaks otsuseid ainult siis, kui ülempiir jääks alla varem teenitud töötasu. Peredes, kus vanemahüvitis on töötasu ülempiiri lähedane, kaalutakse hoolikalt, kuidas säilitada sissetulekute taset, seega võib öelda, et **ülempiir mõjutab sellistes peredes vanemahüvitise skeemi valikuid**.

„Selles mõttes, et seda on väga huvitav, nagu mõelda, tollel hetkel oli see, et me olime nagu täpselt umbes enam-vähem selle piiri peal, et siis oli nagu suhteliselt lihtne otsus. Täna, kui ma olen üle selle piiri, siis ma arvan, oleks selline nagu võib-olla raskem otsus jah, et nüüd. Edasi ikkagi kaotad.“ (majanduslikud taktikud, pere 2, isa)

Oluliselt madalam ülempiir oleks mõjutanud vanemahüvitise jagamist ka peredes, kus isa võttis kogu hüvitise ja ema oli sissetulekuta kodune. Oluliselt madalama ülempiiri korral oleks **hüvitise siiski võtnud ema**.

5.3 Töötasu ülempiir

Töötasu ülempiir ei puuduta töö- ja kodu vaheldajate peretüüpi, kuna selles peres vanemahüvitise saaja ei tööta. Samuti ei puudutanud töötamisele seatud töötasu ülempiir neid peresid, kus töökoormus oli nii väike, et tasu jäi oluliselt alla ülempiiri või kus töötasu maksti oma ettevõttest ja sai ise otsustada summade üle.

*„Aga dividende väljavõtmisel ei ole ju piiri, et seal tegelikult rohkem saada, et see on nagu mõnes mõttes on see ikkagi jälle ebaaus nagu ettevõtluse toetamine võrreldes siis palgatöötajatega.“
(majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 19, ema)*

Uuringus olnud vanemahüvitise saamise ajal palgatööd tegevad vanemad **üldjuhul jälgisid lubatud töötasu piirmäära** ja seadsid töötamise mahu selle järgi, et vältida vanemahüvitise vähendamist. Siiski oli uuringus üks pere, kus isa võttis kogu jagatava vanemahüvitise ning jätkas täiskoormusega töötamist, sõltumata töötasu suurusest. Töötasu ülempiiri ületamisel vähendatakse hüvitist sellises mahus, et igast täiendavalt teenitud eurost, saab pere endale vaid poole. Seega rakendub üle piirmäära teenitud tulule väga kõrge maksumäär, mida see pere pidas liialt kõrgeks.

Mitmed pered leidsid, et praegune töötasu teenimise piir **on sobiv**. Üks pere märkis, et varasemast suurem töötasu piirmäär mõjus hästi pere võimalustele vanemahüvitist jagada, võimaldades isal pikemalt vanemapuhkust võtta ja pere- ja tööelu sujuvalt ühendada. Varasema madalama piiriga pidi isa tööandja vajaduste ja töötaja vastutuse tõttu varem tööle naasma.

Mõned pered märkisid, et teenitava töötasu piir **võiks olla suurem**. Selle idee taga on tunnetus, et vanemahüvitise ajal töötamine ei ole riigilt saadav toetus vaid inimese enda panus ja töö, mille eest saadava tasu tõttu vanemahüvitise vähendamine pole õiglane.

„Ma mõtlen vanemate peale, ütleme, naise peale, kes ongi, saabki kõrgemat palka ja tegelikult ta näeb võib olla väga palju vaeva, et lapse kõrvalt tööd teha, et kui tema seal vanemahüvitist ikkagi hakatakse vähendama. Ma ise arvan, et võib-olla jääb nagu mõru maik suhu.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 11, ema)

Vanemahüvitise ajal teenitava töötasu piiri suur langetamine, näiteks miinimumpalga tasemele, oleks põhjustanud mitme pere sõnul „skeemitamist“. Samuti võib väiksem töötasu määr lühendada (isa) vanemahüvitise perioodi, kuna skeemitamist püütakse vältida. Skeemidena mainiti kokkuleppeid tööandjaga töötasu maksmiseks sobival ajal või ümbrikupalgana.

„et üldiselt noh, seal ongi see kõik sellised asjad, need motiveerivad tugevalt skeemitama. Noh, see ongi see, et sa pead kohe mõtlema, et kas ma saan nagu rääkida tööandjaga läbi, kandke mulle palk, ma ei tea, kolm kuud hiljem üle, eks“ (majanduslikud taktikud, pere 2, isa)

Kuigi vanemad jälgivad lubatud lisatulu piirmäära, juhtub sageli **vanemahüvitise vähendamist, sest sissetulek oli ühes või mõnes kuus kõrgem**. See võis juhtuda preemiate, varasemate kuude lisatasude või ette makstud puhkusetasu tõttu. Samuti võis seda mõjutada olukord, kus vanemahüvitise ajal töötasu tõsteti.

5.4 Isa vanemahüvitise pikkus

Peredel on keeruline eristada vanemahüvitise eri osasid: isa vanemahüvitist, ema vanemahüvitist ja jagatavat vanemahüvitist. Üldiselt kombineeritakse vanemahüvitise osasid ning puhkuseid töölt ja koolist viisil, et rahastatud lapse hooldamise aeg oleks võimalikult pikk ja üleminek kodust lastehoiuasutusse sujuv. Praegu on isa vanemahüvitise periood 30 päeva, mille ajal ei tohi isa töötada, ja seda ei saa kasutada ema. Seega, kui isa seda ei kasuta, jääb pere sellest ilma. Sõltumata peretüübist, võtavad isad esmalt isa vanemahüvitise ja hiljem jagatava vanemahüvitise. Pered leidsid isa vanemahüvitise osas, et see:

- on piisav ja sobiv ning ei peaks olema pikem;
- võiks olla pikem;
- võiks olla pikem, kui sellega kaasneb kogu vanemahüvitise perioodi pikenedamine.

Praegust pikkust piisavaks pidavad pered leidsid, et jagatava vanemahüvitise periood on vahetatav ning perel võiks olla vaba valik otsustada, kas hüvitist saab ema või isa. Seega ei peaks isa vanemahüvitist pikendama, vaid vajadusel pikendama jagatavat osa, mida saavad kasutada mõlemad vanemad.

„Et noh, ma arvan, me ei anna tungivat soovitusi, et peaks olema pikem kui kolmkümmend sai, ma saan aru, kuhu nad sihivad sellega, et isa rolli lapse elus suurendada sellisel moel. Just aga et, aga noh, las ta jääb vabatahtlikuks...“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

Lisaks märgiti, et isa vanemahüvitise pikendamine võib kujuneda keeruliseks, kuna **töölt ei ole võimalik nii pikalt eemal olla**. Ühtlasi mainiti, et kui isa periood oleks kuu aega pikem, oleks see aeg siiski **liiga lühike, et võimaldada emal sellel ajal tööle tagasi minna**. Samuti ei soovinud pered isa perioodi pikendamist jagatava osarvelt, sest see vähendaks perede valikuvabadust ja **raskendaks emadel imetamist**.

„Ma arvan, et see oleks väga paljude naiste jaoks probleem, mitte isade jaoks, aga naiste jaoks, kes tahavad kaua imetada oma last, mis on nagu pigem populaarne. Kuidas sa siis suudad seda teha, sa lähed siis tööle ja kindlasti on nagu erinevad, et see on nagu iga naise otsus, kuidas ta teeb seda... kui WHO ütleb, et kuni kaheaastast last võiks imetada ja kuidas sa nagu seda tööd ühildad sinna, et kui sa tõesti võtad eesmärgiks selle ja usud sellesse kõigesse.“ (töö ja kodu vaheldajad, pere 17, ema)

Pered, kes arvavad, et isa osa võiks olla pikem (sh jagatava osarvelt), põhjendavad seda vajadusega suurendada **meeste panust laste hooldamisel** ning kaasnevate **ühiskondlike muutustega** võrdsete võimaluste osas.

„Ma arvan, et see aitaks ka naisi karjäärimaastikul toetada, sest praegu on endiselt automaatne, et kui laps on haige, jääb koju ema. „Ohh, sa võid rasestuda, sa võid jääda koju oma lapsega, nii et tead, parem võtame mehe, sest nad ei jää kunagi, mitte kunagi koju lapsega.“ Nii et kui see muutuks, looks see natuke võrdsemaid võimalusi. Ja muidugi on vanematel alati valik otsustada, et ei, me tahame, et isa töötaks, aga kui nad kaotavad need kolm kuud valitsuselt saadavat raha, siis see on põhimõtteliselt nende valik.“ (koduse isa pere, pere 10, ema, tõlge inglise keelest)

Kui isa osa pikendamisel **pikeneks kogu vanemahüvitiste perioodi pikkus** (st jagatav või ema osa ei väheneks), siis oleksid pered sellega nõus.

„No ikka võiks pikem olla. Muidugi ma ei tea, kas just nagu selle kõige arvelt, ma ei tea. Ja kui tasutud aeg on poolteist aastat põhimõtteliselt, et isa oma läheb lisaks, siis võib küll pikem olla.“ (töö ja kodu vaheldajad, pere 4, isa)

Üks isa leidis, et kui isa vanemapuhkuse periood oleks pikem ning pikendatud osa eest hüvitist ei makstaks, kasutaks ta seda siiski perega koosviibimise lisavõimaluse tõttu. Üks pere mainis, et nad oleksid meeleldi **isa vanemahüvitist kasutanud hiljem**, mitte enne jagatava vanemahüvitise algust. Lisaks mainiti, et **isa vanemahüvitis muudab süsteemi keerulisemaks** ja selle võiks liita jagatava vanemahüvitise otsa.

5.5 Vanemahüvitise katkestamine, päevade kaupa planeerimine ja saaja vahetamine

Jagatavat vanemahüvitist saab **katkestada ja osade kaupa võtta**. Nii seda võimalust kasutanud kui ka mitte kasutanud pered leidsid, et pigem on tegemist hea võimalusega, mis lisab süsteemi paindlikkust. Osade kaupa vanemahüvitise võtmise põhjustena märgiti järgnevat:

- vanemad saavad **projektipõhiselt tööd teha** ja **kvalifikatsiooni säilitada**. Selle võimaluse kasutamine sõltub töö iseloomust ja ei ole kõigil töökohtadel võimalik;
- hüvitise katkestamine võimaldab **tulusid optimeerida** ehk vanemahüvitise pausi ajal saada suuremaid töiste tulude väljamakseid ja vältida sellega seotud vanemahüvitise vähendamist;
- hüvitise jaotamine **pikema ajaperioodi peale** (kuni kolm aastat), mida tehti näiteks puhkuse peres. Mainiti ka võimalust vanemahüvitise saamist päevade kaupa planeerida (nt nädalas vaid teatud arv päevi), mis võimaldab seda samuti pikema perioodi vältel kasutada.

Jagatava vanemahüvitise saajat saab vahetada kuude kaupa. Mõned pered sooviksid seda vahetada **väiksemate perioodide kaupa** (nt nädal või kaks), sest nii lühikeseks ajaks on lihtsam töökohalt eemal olla.

„Ainukene asi, mis oli, oligi see miinimumperiood kolmkümmend päeva, aga nüüd ma arvan, et ma oleks võib-olla kaks nädalat veel olnud mingi aeg, kui oleks olnud kahe nädala kaupa võtta. Ma arvan, ma oleks võtnud rohkem. Kui isegi nädala kaupa oleks saanud jupitada, siis oleks võib-olla isegi rohkem selle pooleteist aastaga jupitamist teinud.“ (puhkuse perekond, pere 20, isa)

Suuremat paindlikkust soovivad pered tahaksid **töötada poole kohaga ja saada poole kohaga vanemahüvitist**, kombineerides laste hooldmist nii, et kumbki vanem pole täiskohaga kodus. See võiks tähendada poole kuu kaupa hüvitise saaja vahetamist või mõlema vanema osaajaga hüvitise saamist, mida praegune süsteem ei võimalda.

Pered ei tea täpselt päevade kaupa vanemahüvitise võtmise lahenduse kõiki nüansse. Kohati eeldatakse, et praegune päevade kaupa vanemahüvitise võtmise süsteem võimaldab poole kuu või päevade kaupa hüvitise saaja vahetamist, mis tegelikult nii ei ole.

„Näiteks, et sul on kokkulepped, et ma ei tea isa töötab esmaspäevast kolmapäevani. Ema neljapäev, reede, üks ole, iga nädal sama rütmiga...“ (majanduslikud taktikud, pere 2, isa)

Negatiivse küljena märgiti, et lühikesel perioodil kaupa hüvitise võtmine tekitab tööandjale keerulise olukorra, kuna tuleb leida lühiajaliselt asendaja või tööle naasjale väga lühikeseks ajaks tööd.

5.6 Info olemasolu ja allikad vanemahüvitise kohta

Intervjueeritud pered pidasid vanemahüvitise jagamise võimalust **üldteada infoks** ja nad ei osanud öelda, kust täpselt nad sellest võimalusest teada said.

„Pole aimugi, see oli üldteada, et eks see oli ju ringkonnas ka neid teisi isasid, kes olid võtnud, et see, et saab isa saab ka olla vanemapuhkusel. Tegelikult juba sellest ajast saadik, kui see sõna emapalk pandi kalevi alla, et meil on vanemahüvitis.“ (töö ja kodu ühitajad, pere 13, ema)

Mitu peret oli **vanemate laste ajal juba vanemahüvitist jaganud** ja nende teadmised olid pärit eelkõige varasematest kogemustest. Mitmel perel oli **sõpru, tuttavaid ja sugulasi, kes olid vanemahüvitist jaganud** ja selliste perede kogemused olid intervjueeritud peredele oluliseks infoallikaks ja eeskujuks.

„No seda konkreetset skeemi, et kus tegelikult nagu ikkagi üks vanem ei tööta, teine töötab ja võtab hüvitist. Seda ma ikkagi kuulsin sõbrannalt, kes tegi samamoodi, et tal olid nagu sarnased olud, kus ta nagu oli ka seal oli vaheldumisi tudeng ja tegi mingeid väiksemaid töid ja, ja siis mehel oli väga korralik sissetulek, samal ajal ja nad said ka mitu väikest last järjest. Ja siis nad olid nagu selle skeemi välja töötanud juba enda jaoks ja siis ma olin, et okei, tegelikult nagu see on päris kaval.“ (majanduslikud taktikud, pere 2, ema)

Oluline infoallikas vanemahüvitise jagamise valikute kaalumisel oli mõnele perele **sünnitusmaja sotsiaaltöötaja**. Sotsiaaltöötajad pakkusid ise vanemahüvitise jagamise võimalust ja vastasid küsimustele.

Vanemahüvitise süsteemi mõistmiseks ning oma konkreetsetele küsimustele vastuste saamiseks pöördusid vanemad eelkõige **Sotsiaalkindlustusameti** poole. Esmalt tutvuti Sotsiaalkindlustusameti **veebilehel** oleva infoga ja vajadusel **helistati või saadeti Sotsiaalkindlustusametile e-kiri**. Keerulisematele küsimustele vastuste saamine Sotsiaalkindlustusametist võttis mõnikord aega, aga ilma vastuseta vanemad ei jäänud.

Hinnangud Sotsiaalkindlustusameti veebilehel olevale infole on erinevad. **Osa vanemate arvates on see arusaadav ja osa arvates liiga keeruline**. Kriitika puudutab eelkõige vanemahüvitise süsteemi keerulisust, mitte veebilehe ülesehitust. Samas oli vanemaid, kes olid Sotsiaalkindlustusameti kodulehe suhtes kriitilised. Nende vanemate arvates, kes on vanemahüvitist jaganud ka teiste lastega, on vanemahüvitise info kodulehel muutnud aja jooksul arusaadavamaks.

Mõned vanemad **ei saanud vajaminevat infot** ja mõned reeglid osutusid halvaks üllatuseks. Näiteks:

- **hüvitise suuruse arvutamine**. Ema arvestas laste vanusevahe järgi, et teise lapse eest saadav hüvitis on esimese lapse vanuse järgi sama suur kui oleks olnud esimese lapsega. Kuna ema aga ei kasutanud esimese lapsega vanemahüvitist, sest isa võttis kogu jagatava osa, ei kehtinud teise lapsega sama hüvitise summa ja arvutati teise lapse sünni aja järgi ümber. Kuna teise lapse saamise eel vanem ei töötanud, vaid õppis ja sai stipendiumi, arvutati tema vanemahüvitis miinimumsuuruse järgi;
- **tõise tulu suurusest teavitamine**, millega ei olnud kõik vanemad kursis ning mida nad pidasid ebamugavaks lahenduseks. Üks isa ei teatanud, et tulu suurenes ühel kuul ja tekkis võlg, mille täitmise nõue jõudis kohtutäituri kaudu temani;
- **hüvitise saaja vahetamine** (vanemad oleksid soovinud hüvitise varem emalt isale ümber registreerida, et saadav hüvitis oleks suurem);
- **hüvitise osade kaupa võtmine** (minimaalselt tuli võtta hüvitist 30 päeva järjest, aga vanemad oleksid soovinud lühemalt).

Probleeme tekitab info leidmine spetsiifiliste olukordade lahendamiseks. Näiteks sattus lapse sünd **kahe vanemahüvitise süsteemi vahele** ja vanemad ei teadnud, kumb süsteem neile rakendub. Ühtlasi selgus, et peredel on keeruline mõista vanemahüvitise jagamisega seotud **pensioni kujunemist**. Samuti märgiti, et pensionikindlustusmaksete saaja vahetamiseks tuleb eraldi avaldus teha.

„Vormistasime selle [pensionikindlustusmaksed] ka ümber. See ei olnud nagu otseselt mure, aga selline, et aru saada sellest süsteemist, et mis kellele läheb ja mida need pensioniosakud [tähendavad]. Ega ma päris lõpuni praegu aru ei saa, mida need pensioniosakud tähendavad, mitu protsenti ja mis see täpselt seal on. Kogu süsteemist aru saada oli küll vahepeal natuke keeruline, et mida see tähendab, mida kuskile peab vormistama, kes millestki loobuma ja kuidas täpselt käib.“
(töö ja kodu ühitajad, pere 15, ema)

5.7 Üldine rahulolu süsteemiga ja muutmise ettepanekud

5.7.1 Mida vanemahüvitise skeemi juures hinnatakse

Pered on üldiselt sõltumata peretüübist **Eesti vanemahüvitiste ja -puhkuste süsteemiga rahul** ja hindavad, et:

- hüvitiste saamise **periood on pikk** ja **hüvitise suurus kõrge**;
- **hüvitise saamise ajal saab töötada**, mis aitab säilitada töökohta ja tööturukindlust, tagada perede sissetulekud ning soodustab isade vanemahüvitise võtmist ning lapse eest hoolitsemisele pühendumist.
- **isa võib saada isa vanemahüvitist ning seeläbi lapsega kodus olla**;

„Oleme veendunud, et see on unikaalne süsteem ja võimalus olla isal kodus koos perega. See aitab perel kokku kasvada ja ennast tunnetada ühise perena. Tähtis on olla koos lastega igal momendil, aga hea on võimalus, et üks vanematest saab töötada või kodus olla või ollakse kodus lausa koos vanemapuhkusel.“ (majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad, pere 6, isa, tõlge vene keelest)

- **süsteem on paindlik** ja võimaldab **vanemahüvitist päevade kaupa** planeerida. Seda märkisid pered, kes polnud uut süsteemi kasutanud ja polnud kohati kursis asjaoluga, et töötamist arvestatakse kuupõhiselt - kui vanem osa kuust töötab ja osa eest saab vanemahüvitist, tuleb ikkagi arvestada teise tulu piirmääraga. Samuti pole võimalik vanemahüvitise saajat poole kuu pealt vahetada, vaid järgmisest kuust. Päevade kaupa planeerimise, vanemahüvitise saamise lahenduste kitsaskohti ja muudatusettepanekuid kirjeldame täpsemalt peatükis 5.5.

Mitu isa, kes võtsid jagatavat vanemahüvitist ning olid ka lapsega kodus, hindasid seda **väärtusliku kogemusena, viidates lapsega kooskasvamisele ning kontakti loomisele**. Leiti, et 30-päevane isa vanemahüvitise periood oleks üksinda liialt vähene. Seetõttu nähti jagatavat vanemahüvitist suurepärase võimalusena viibida lapse arengu juures pikema perioodi vältel ning luua tähenduslik side lapsega varases eas.

„Ja ma kindlasti nõustun, et tugevam side lapsega on väga oluline... See esimene kuu möödus nii kiiresti, et ma ei oska sellest rohkem rääkida. Aga suurem muutus arengus, olles lapse jaoks olemas, toimus esimese kolme kuu jooksul. Mul on hea näide sõbra põhjal [riigi nimetus]. Tema läks kohe tagasi tööle. Kui me kohtusime ja rääkisime oma lastest, siis oli suur erinevus lastega loodud sidemete vahel ning asjades, millest ta ilma jäi. Esimestel kuudel oli see üllatavalt suur.“ (koduse isa pere, pere 10, isa, tõlge inglise keelest)

5.7.2 Kitsaskohad ja süsteemi muutmise ettepanekud

Kuigi pered olid üldjoontes Eesti vanemahüvitiste süsteemiga rahul, ilmnas mitmeid kitsaskohti ja muudatusettepanekuid:

1. **Vanemahüvitise suuruse arutamiseks kasutatav referentsperiood ei taga kiire palgakasvu perioodil töise sissetuleku asendamist.** Vanemahüvitis arvestatakse rasedusele eelnenud 12 kuul saadud ja sotsiaalmaksuga maksustatud **tolu** alusel, arvestamata raseduseaegset palgakasvu, mida peetakse eriti oluliseks viimaste aastate suure inflatsiooni tingimustes ning arvestades, et noorte inimeste palgakasv võib olla töökohtade vahetamise tõttu kiire.
2. **Infot vanemahüvitiste süsteemi kohta võiks parandada.** Paljud vanemad ei tea sünnitusmaja sotsiaaltöötajast, kellega saab konsulteerida. Leiti, et sotsiaaltöötaja olemasolust võiks teavitada juba ämmaemand. Venekeelne pere mainis venekeelse info leviku piiratust ja kuigi SKA kodulehel on venekeelne info olemas, ei oska osa inimesi seda sealt otsida. Lisaks sooviti info veel selgemaks tegemist ning üks isa tõi võimaliku variandina välja videokokkuvõtte lisamise kodulehele.
3. **Teavitada võiks erinevatest vanemahüvitise skeemidest,** mitte keskenduda vaid standardlahendusele. Näiteks pole perede sõnul näiteid mõlema vanema osaajaga töötamisest.
4. Luua võiks **võimaluse töötada poole kohaga ja saada poole kohaga vanemahüvitist,** kombineerides laste hoidmist nii, et kumbki pole täiskohaga kodus, nt poole kuu kaupa hüvitise saaja vahetamise või mõlema vanema osaajaga hüvitise saamise võimaldamine.
5. **Vanemahüvitise periood võiks kesta kuni lasteaiakoha saamiseni,** mida nähti ka lahendusena sõimekohtade puudujäägi leevendamisel. Mõned vanemad leidsid, et **1,5-aastaselt on laps lasteada minemaks liiga väike** ning seega võiks hüvitise periood olla pikem.
6. Mõned pered soovisid **ravikindlustust mõlemale vanemale,** sõltumata vanemahüvitise saamisest.
7. Lubatud **töötasu ülempiirist suurema tasu monitoorimise, teavitamise ja hüvitise vähendamise/ tagasi maksmise süsteemi toimimise parandamine.** Pered nentisid, et **ülempiirist suuremast tulust teavitamine e-mailiga ja enamast hüvitise tagastamine oli ebamugav.**

„Vanasti nad tegid tasaarvestust niimoodi, et kui said natukene kuu jooksul teenisid natuke rohkem, siis nad nagu nägid selle ära kohe ja siis nad tegid tasaarvelduse nii-öelda et järgmine kuu said vähem hüvitist. Nüüd seda muudetud niimoodi, et sa pead ise tagasi kandma. /.../“ (majanduslikud taktikud, pere 3, isa)

Siiski oli ka pere, kes nentis, et juhul kui unustati töötasu ülempiirist suurema summa teenimisest teavitada, siis tehti neile automaatselt tasaarveldus ning sellega ei kaasnenud probleeme.

Üldisema probleemina toodi välja, et ema võib jääda abitusse olukorda, kui isa võtab vanemahüvitist, aga laste eest hoolitseb ema, olles finantsiliselt mehest sõltuv ja kandes hoolduskoormust. Samas leitakse, et riiklikult on väga keeruline kontrollida, kas **vanemahüvitise saaja päriselt laste eest hoolitseb või mitte.**

„Vanemahüvitisega pigem nagu on see, et mis seal võiks olla, võiks ollagi nagu reaalne kontroll taga, et kes selle lapsega tegeleb, et ei oleks nagu niimoodi nagu meil oli [isa võttis vanemahüvitise, ema oli realselt lapsega kodus ja tegeles temaga]... ma helistasin sotsiaalkindlustusametisse ja noh, rääkisin ka seda, et, et saaks ringi teha lapsehoolduspuhkuse asja. Et siis mulle öeldigi, et paljud naised helistavad sama murega.“ (majanduslikud taktikud, pere 8, ema)

6 Täiendav riigi tugi lastega peredele

Vanemahüvitis on üheks osaks terviklikust perede majandamise ja laste kasvatamise teotamise skeemist. Vanemahüvitise ja -puhkuste skeem toimib koos teiste toetuste ja hoiuvõimalustega laste ja pere elukaare üleselt, kus vanemad kombineerivad erinevaid laste hoidmise ja kasvatamise võimalusi arvestades pere vajadusi ning võimalusi. Vanemahüvitise süsteemi väliselt on perede suurimaks kitsaskohaks lasteaiakoha

puudumine, mis takistab kodus viibival vanemal tööle naasmist pärast hüvitise lõppemist. Läbiva muustrina oleks seega perede sõnul **kõige olulisem lapsehoiuvõimaluste laiendamine**. Lisaks märgiti järgmisi teemasid, milles võiks riigi tugi olla suurem:

- 1) **lasteaedade ja sõimede kvaliteedi tõstmine**. Vanemate hinnangul soodustaks laste kohanemist suurem arv töötajaid, kuni 6-lapselised rühmad ja rühmasiseste vanusegruppide kitsendamine;
- 2) **lisaabi vastasündinuga**. Vanemad vajasis sünnitusjärgselt lisainformatsiooni ja nõuandeid, et vähendada lapse hooldamisega seotud ärevust ja toetada vanema vaimset tervist;
- 3) **isasõbraliku ühiskonna arendamine**. Vanemad soovisid laste kasvatamisega seotud ühiskondlike soorollide paindlikumaks muutumist ning mõlema vanema võrdset panustamist (näiteks mähkimisaluste olemasolu meeste avalikes tualettruumides);
- 4) **lapsesõbraliku ühiskonna arendamine**. Konkreetsed ettepanekud hõlmasid vankriga ligipääsetavuse ja liiklemise lihtsustamist nii ühistranspordis kui ka kõnniteel, lasteteemaliste diskussioonide algatamist ning lastetubade arendamist kõrgharidust pakkuvates õppeasutustes.

Lisaks neile märgiti lastega perede keerukust logistikaga, eriti olukorras, kus pere elab keskusest/töökohast kaugemal ja lapsi on palju. Samuti toodi välja vajadust huvihariduse kättesaadavuse laiendamiseks.

Kokkuvõte

Uuring käsitleb perede kogemusi, kus isa võttis osa jagatavast vanemahüvitisest. Pered jagunesid vanemahüvitise jagamise järgi kolmeks: isa võttis olulise osa (rohkem kui 2 kuud), väikese osa (kuni 2 kuud) või kogu vanemahüvitise. Pered põhjendasid vanemahüvitise jagamise valikuid majanduslike, töö- ja pereelu korraldamise ning lapse heaolu kaalutlustega. Erinevad peremudelid tõid esile erinevaid põhjendusi ja lahendusi vanemahüvitise jagamisel.

Vanemahüvitise ja töötamise kombineerimine sõltus töökoha paindlikkusest, pere vajadustest ja vanemate soovidest. Paindlik töökorraldus võimaldas vanemahüvitise saamise ajal osakoormusega töötamist. Töökohtadel, mis ei võimaldanud paindlikkust, tuli vanematel valida töötamise ja lapsega kodus olemise vahel. Vanemahüvitise saamise ajal töötamise põhjused seonduvad sooviga säilitada side tööeluga, edendada karjääri või toetada pere sissetulekut.

Peredes, kus isa võttis vanemahüvitist, kuid ema jäi koduseks, kerkis tihti esile ema ravikindlustuse küsimus. Ravikindlustust lahendati erinevate skeemide kaudu: töötuna arvele võtmine, õppija staatus või ravikindlustuse ostmine, osa emadest said kokkuleppele tööandjaga väikese töökoormuse säilitamiseks või palgata puhkuse vormistamiseks. Osa vanemaid jäi siiski ravikindlustuseta.

Lapsega kodus olemise aja pikkus mõjutab lapsevanemate tunnetust enda konkurentsivõimest tööturule naasmisel. Kõrgema kvalifikatsiooniga vanemad muretsesid vähem tööturule naasmise pärast, kuna nad olid enesekindlamad töökoha ja oskuste säilimise suhtes. Siiski märgiti, et pikaajaline kodus olemine mõjutab töökohas teistega samal järjel püsimist. Madalama hariduse ja oskustega inimesed olid ebakindlamad töökoha leidmise võimalustes pärast lapsega kodus olemise aega.

Peredes, kus ema ja isa võtsid vanemahüvitist vaheldumisi, hoolitses peamiselt kodus laste eest vanemahüvitise saaja, olgu ta ema või isa. Peredes, kus isa võttis kogu vanemahüvitise või väga väikese osa vanemahüvitisest oli peamiseks lapse eest hoolitsejaks ema, kuigi mõnes peres võttis isa mingi perioodi enda kanda. Vanemahüvitise saamise ajal langes suurem hoolduskoormus sellele vanemale, kes oli lapsega kodus. Paljud pered püüdsid saavutada võrdsust kodustes töödes ja laste eest hoolitsemisel, kuid praktikas kujunes suurem koormus mitmel juhul naisele.

Vanemahüvitist kasutati peresiseste rahaasjade korraldamisel pere tavapärase skeemi järgi. Kui vanema sissetulek vastas varasemale töötasule, jätkati harjumuspärase rahakasutusega. Kui üks vanem loobus tööst, muutus rahaasjade korraldus ning sõltuti rohkem teise vanema sissetulekust.

Vanemahüvitise süsteem on peredele oluline, seda hinnatakse kõrgelt nii hüvitise asendusmäärana kui maksmise perioodi pikkuse tõttu. Süsteemi paindlikkus aitab peredel ühildada töö- ja pereelu paremini kui varem. Kuna pered soovivad kombineerida töötamist ja vanemahüvitise saamist mitmel põhjusel, siis töötamise võimaluse piiramine viiks erinevate skeemide kasutamiseni. Praeguse vanemahüvitise süsteemi kitsaskohtadena näevad pered esiteks hüvitise ebaõiglast vähendamist, kui sissetulekud laekuvad eelmise või järgmise kuu töötamise eest; teiseks, hüvitise ebaõiglaselt väikest taset teatud juhtudel kui hüvitise arvutamise aluseks oleva referentsperioodi tasu ei kajasta õigesti inimese töötasu ning kolmandaks, lubatud piirmäärast suurema töötasu korral hüvitise vähendamise ja tagasimaksete skeemi. Võimalike ettepanekutena süsteemi parandamiseks pakuti hüvitise pikkuse sidumist lasteaiakoha saamisega, veelgi suuremat süsteemi paindlikkust, mis võimaldaks mõlemal vanemal poole kohaga töötada ja poole kohaga vanemahüvitist saada.

Lisa 1. Skriinimise küsimustik

Teie meiliaadress

Elukoha maakond

Teie kõrgeim lõpetatud haridustase

- Põhiharidus või madalam
- Keskharidus või kutsekeskharidus
- Kõrgharidus või rakenduskõrgharidus

Kas teie peres on isa võtnud jagatavat vanemahüvitist ehk vanemahüvitise seda osa, mida saab võtta nii ema kui isa (me ei pea siin silmas isa vanemahüvitist, mida saab võtta ainult isa)?

- Jah
- Ei -> LÕPP 1
- Ei oska öelda -> LÕPP 1

Mis aastal sai teie pere isa viimati vanemahüvitise makse?

- 2024
- 2023
- 2022
- 2021
- 2020
- Enne 2020. aastat -> LÕPP 1

Kas isa töötas vähemalt mingi osa sellest ajast, kui ta sai vanemahüvitist?

- Jah, kogu vanemahüvitise saamise aja
- Jah, aga mitte kogu vanemahüvitise saamise aja
- Ei
- Ei oska öelda

Kas ema sellel ajal, kui isa sai vanemahüvitist ...? [Mitu vastust]

- töötas
- oli töötuna arvel
- õppis
- muu, palun täpsusta

Kas sellel ajal, kui isa sai vanemahüvitist, oli sellist olukorda, kus ema oli ravikindlustuseta rohkem kui kuu aega?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

Kui teie pere sobib valimisse, siis võtame lähinädalatel teie antud kontakti kasutades teiega ühendust, et leppida kokku intervjuu detailid ja aeg. Peame intervjuuerima nii ema kui isa. Kas olete nõus, et teiega võetaks ühendust intervjuu kokku leppimiseks?

- Olen nõus
- Ei ole nõus -> LÕPP 2

LÕPP 1 – Aitäh vastamast! Kahjuks ei kuulu uuringu sihtrühma pered, kus isa pole võtnud jagatavat osa vanemahüvitisest või võttis seda enne 2020. aastat.

LÕPP 2 – Aitäh vastamast! Uuringus osalemine on vabatahtlik ja kui te pole nõus oma kontakte jagama, siis ei saa kahjuks teiega uuringu käigus intervjuud teha.

LÕPP 3 – Aitäh vastamast! Kogume kokku inimeste kontaktid ja võtame valimisse võetutega ühendust lähinädalatel.

Lisa 2. Intervjuu kava

- 1. TAUST.** Kõigepealt täpsustame teie pere ja vanemahüvitise kasutamise tausta. Meid huvitab just selle vanemahüvitise osa kasutamine, mida saab kasutada nii ema kui isa. Vanemahüvitis jaguneb sellisteks osadeks, mida saab võtta ainult ema, mida saab võtta ainult isa ja see osa, mida saab võtta nii ema kui isa. Meid huvitab eelkõige jagatava vanemahüvitise osa kasutamine.
 - Kas teie peres on isa saanud alates 2020. aastast vähemalt osa jagatavast vanemahüvitisest (ehk vanemahüvitist, mida saab võtta nii ema kui isa)? *Kui ei, tee kindlaks, mida ja millal said. Kui ei ole ikkagi saanud, siis lõpetame.*
 - Palun kirjeldage oma peret:
 - i. Millises Eesti piirkonnas te elate?
 - ii. Kui palju teil on lapsi?
 - iii. Kui vanad on lapsed?
 - iv. Kas olete abielus või registreeritud kooselu vms?
 - v. Kas jagasite vanemahüvitise saamist kõige noorema lapse korral? *Juhul, kui viimase lapsega pole isa vanemahüvitist jaganud, siis keskendume selle lapse näitele, kellega seotud vanemahüvitist isa jagas. Kui isa on vanemahüvitist jaganud mitme lapse puhul, siis keskendume viimase lapse näitele.*
 - vi. Kirjeldage, millega tegeles kumbki vanem enne lapse sündi, kas õppisite, töötasite, otsisite tööd, olite kodune vanemate lastega või... ?
 1. Kui töötasite, siis millisel töökohal ja millist tööaja ja -koha paindlikkust see töö võimaldas?
 2. Kui õppisite, siis millisel erialal ja haridustasemel ning millise paindlikkusega õpe oli korraldatud?
 3. Kui otsisite tööd, siis kas ja kui kaua aega olite tööd otsinud ning millisel töökohal olite enne seda? Kas olite töötukassas registreeritud töötu?
 4. Kui olite kodune, siis kui kaua olite kodune olnud ja kas ning millisel töökohal töötasite enne koduseks jäämist? Kas kodune olite seoses vanemate laste hoolitsemisega või muul põhjusel?
 - Esmalt paneme paika teie pere vanemahüvitise kasutamise skeemi ajajoonel. Kes ja kui pikalt võttis vanemahüvitist alates „algusest“ (näiteks kas juba enne lapse sündi, pärast lapse sündi, ema rasedus- ja sünnitushüvitise/ ema vanemahüvitise ajal)? lapse sünnist ja ema rasedus- ja

sünnitushüvitisest/ ema vanemahüvitisest? *Intervjueerija märgib intervjueerimise hõlbustamiseks üldise skeemi paberile*

- i. Mitu kuud võttis isa, mitu ema, kas ja kuidas vahetasite vanemahüvitise perioode, kas võtsite samaaegselt vanemahüvitist?
- ii. Kuidas muutus või vahetus teie põhitegevus vanemahüvitise jagamise ajal? Paneme ajajoonena paika kummagi vanema põhitegevuse, vanemapuhkuse töö juurest ja töötamise vanemahüvitise saamise ajal, sh:
 1. Kas ja millise koormusega töötas vanem, kes sai vanemahüvitist ja vanem, kes ei saanud vanemahüvitist?
 2. Kui pikalt võtsite vanemapuhkust töö juurest?
 3. Kas oli perioode, kui keegi oli töötu?
 4. Kas oli perioode kui polnud ravikindlustust või maksite ise ravikindlustusmaksid?
- iii. *Kui on rohkem lapsi kui üks:* Kas jagasite vanemahüvitise perioode vanemate lastega seotud vanemahüvitise saamise ajal? Kuidas erines teie kasutatud vanemahüvitise jagamise lahendus viimase lapse korral varasematest?

2. VANEMAHÜVITISE JAGAMISE OTSUS. Nüüd keskendume sellele, millistel kaalutlustel vanemahüvitise jagamise valikud tegite.

- Millistest teguritest lähtuvalt otsustasite, kes ja kui pikalt vanemahüvitist võtab? Milliseid vanemahüvitise jagamise variante veel kaalusite? Mis olid teie peamised kõhklused vanemahüvitise jagamise suhtes? Kas teie kasutatud lahendus tagas teie perele suurema, võrreldava või väiksema sissetuleku võrreldes vanemahüvitise eelse sissetulekuga?
- *Kui on rohkem kui üks laps, kelle korral kasutati vanemahüvitist ja teiste laste hüvitise korraldus erines praegusest, siis:* Millistel põhjusel te sel korral vanemahüvitise jagamise korraldasite teisiti? Kuidas, millest lähtuvalt te teis(t)e lapse/ laste puhul vanemahüvitise jagamise valikud tegite?
- Kust te saite infot vanemahüvitise jagamise võimalustest? Kas olite kuulnud teiste vanemate kogemusi, saite infot meediast või kusagilt mujalt? Kuidas te hindate infot, mis vanemahüvitise jagamise kohta levib? Kuivõrd kergesti leitav ja arusaadav on vanemahüvitise ja selle jagamise info?

3. TÖÖ- JA PEREELU ÜHITAMINE

- *Enne vanemahüvitist töötanud lapsevanematele:* Kuidas korraldasite vanemapuhkusele minekut töökohal?
 - Kas ja kuidas mõjutasid teie töö ülesanded ja iseloom vanemapuhkuse valikuid?
 - Milliseid tööalaseid ettevalmistusi tegite vanemapuhkusele jäämiseks?
 - Millised kokkulepped te tööandjaga sõlmisite vanemapuhkuse kasutamiseks?
 - Kuidas tööandja ja töökaaslased suhtusid vanemapuhkusele jäämisse?
 - Kas te tunnete või tundsite, et teid oodatakse pärast vanemapuhkust tööle tagasi või olete/olite oma töökoha pärast mures?
- *Vanemahüvitise perioodil töötanud inimestele* Kuidas korraldasite töötamise ja töö- ning pereelu ühitamise vanemahüvitise saamise ajal?
 - Kui hästi teil õnnestus töö- ja pereelu ühildada?
 - Mis on olnud peamised töö- ja pereelu ühildamise probleemid, väljakutsed?

- Kuidas te olete keerulisi olukordi lahendanud? Näiteks kuidas olete toime tulnud tööga seotud ootamatute kohustusega sel ajal, kui viibite lapsega või lapsega seotud ootamatute kohustustega tööks kavandatud ajal?
- *Kui õppis vanemahüvitise saamise ajal:* Kuidas korraldasite õppimise ning pereelu ühitamise vanemahüvitise saamise ajal? *Vajadusel samad täpsustavad küsimused, mis vanemahüvitise perioodil töötanud inimestele*

4. VANEMATE SOTSIAALSED TAGATISED

- *Kui oli töötuna registreeritud teise vanema vanemahüvitise saamise ajal:* Miks te registreerisite ennast töötuna? Millist tuge ootasite Töötukassalt? Kui te otsisite tööd, siis missugust tööd te otsisite, kas osaajaga või täiskoormusega ning kas leidsite soovitud töö? Mis olid peamised takistused töö leidmisel või tööle asumisel (nt sobiva töökoha puudus, töö asukoht, lapsehoiuvõimaluste puudus vms)?
- *Kui oli ilma ravikindlustuseta perioode:* Mis põhjustel teil ei olnud ravikindlustust? Kui suur probleem see teie jaoks oli, et teil ei olnud ravikindlustust?
- *Kui oli vabatahtlik kindlustusleping:* Milline ravikindlustuslahendus teil oli ja miks just sellise valisite?

5. KODU JA LASTEGA SEOTUD TEGEVUSTE JAGAMINE

- Kirjeldage ühte oma tavalist argipäeva, kuidas jagunes vanemahüvitise saamise ajal lapse/ laste eest hoolitsemine ja majapidamistöõde tegemine teie vahel tavalisel argipäeval?
- Kas ja kuidas see erines sel ajal kui üks või teine vanematest oli vanemahüvitise saaja?
- Kuidas jagasite/ jagate vanemahüvitise saamise ajal koduseid majapidamistöid ja lapse/ laste eest hoolitsemise kohustusi laiemalt nendes asjades, mis pole igapäevased (nt laste arsti juures käimine, riiete vm laste asjade ostmine, pesu pesemine ja suurpuhastus jmt)?
 - Kas teil on konkreetne kokkulepe lapse/ laste eest hoolitsemise ja majapidamistöõde jagamiseks? Milline see kokkulepe on? Kas olete mõlemad selle kokkuleppega rahul või tunneb kumbki, et see on ebaõiglane?
- Kas kasutasite vanemahüvitise saamise ajal lisa-abi lapse/ laste eest hoolitsemisel ja majapidamistöõdel? Kelle abi, millistes tegevustes ja kui palju te kasutasite või kasutate? Kuidas vanemahüvitise saamine mõjutas välise abi kasutamise otsuseid?
- Kuidas on teie peres lahendatud varade jagamine? / Kuidas te üldjoontes tulusid ja kulusid jagate? Kuidas lahendate kodule ja perele tehtavad kulutuste eest tasumise? Kas teil on mingi kokkulepe?
 - Kas seda kokkulepet arvestasite ka vanemahüvitise ajal? Või erines pere rahaasjade korraldamine vanemahüvitise saamise ajal?

6. ÕPPETUNNID, TULEVIKUPLAANID JA RIIGI TUGI

- Kuidas te hindate vanemahüvitise kasutamise ja jagamise lahendust?
 - Kuidas teie kasutatud lahendus mõjutas teie tööalaseid väljavaateid ja kindlustunnet tööturul?
 - Mida oleksite tahtnud ideaalis vanemahüvitise või töö- ja pereelu ühitamiseks teha teistmoodi ja mis takistas seda tegemast?
 - Mida vanemahüvitise jagamisel teeksite ise või soovitaksite teistel teha edaspidi teisiti?
- Kas ja kuidas on jagatava vanemahüvitise võimalus kui selline ja teie kogemused selle kasutamisel mõjutanud teie pere tulevikuplaane (näiteks töö- või elukoha või laste saamisega seotud plaane või tuleviku kindlustamist)?

- Kui hästi vastab Eesti vanemahüvitiste ja vanemapuhkuste süsteem tervikuna Teie pere vajadustele (ema ja isa vanemahüvitis ja jagatav vanemahüvitis; emapuhkus, isapuhkus ja vanemapuhkus)? Kas teie arvates võiks seda süsteemi muuta, kui jah, siis kuidas?
- Nüüd esitan teile mõned konkreetsed küsimused vanemahüvitiste ja vanemapuhkuste kohta:
 - Kas lapse isa oleks vanemahüvitist võtnud, kui vanemahüvitise maksimummäär oleks madalam (praegu on see 4733,53 eurot)? Kuidas see määr teie pere otsuseid mõjutas?
 - Madalaim võimalik vanemahüvitis 2024. aastal on 725 eurot (mittetöötanud vanematele) ja suurim 4733,53 eurot (maksimummäär). Kas selline hüvitiste suuruste erinevus on teie arvates põhjendatud või ei ole, miks?
 - Jagatava vanemahüvitise saamise ajal võib töötada ja tulu teenida. Kui ühes kuus saadav brutotulu on väiksem kui 2366,76 eurot 2024. aastal, siis vanemahüvitise suurus ei vähene. Kuidas oleks teie valikuid töötamise ja vanemahüvitise osas muutnud see, kui tulu piirmäär oleks alampalgaga võrdne ehk 725 eurot?
 - Isale reserveeritud vanemahüvitise osa, mida saab kasutada ainult isa ja ei saa kasutada ema, on praegu 30 päeva. Kas isa vanemahüvitis võiks olla pikem, näiteks 3 kuud või 6 kuud? Kuidas selline erisus oleks muutnud teie vanemahüvitise kasutamise korraldust?
 - Jagatavat vanemahüvitist on võimalik katkestada ja osade kaupa võtta. Kui oluline selline võimalus teie pere jaoks oli ja kuidas teie otsuseid mõjutas?
 - Kuidas suhtute ideesse, et lapsi peaks saama sõime panna enne laste 1,5-aastaseks saamist, et vanemad saaksid varem tööle minna?
- Lõpetuseks, kuidas tuleks reformida väikelastega perede teenuste ja toetuste süsteemi Eestis, millist täiendavat tuge vajaks väikelastega pered riigil

Lisa 3. Perede vanemahüvitise skeemid

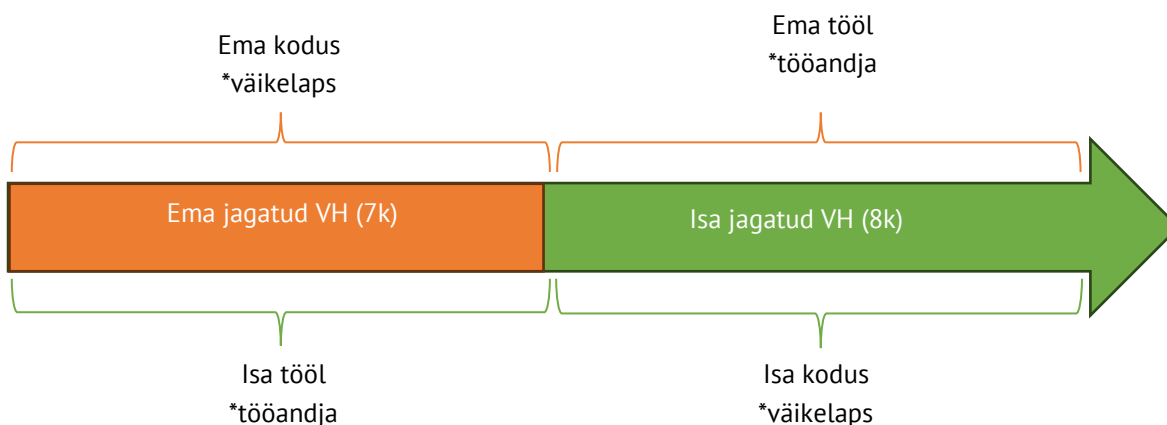
Perede jagatava vanemahüvitise skeeme kujutame joonistel grupeerituna peretüüpide järgi (Tabel 2). Iga pere joonise pealkirjas on pere number, millele viidatakse tsitaatides ja peretüüpide tabelis. Joonistel kajastame järgmist:

- **Nool kujutab ajateljel vanemahüvitise saajat ja aega kuudes**, mille jooksul ta vanemahüvitist sai. Ema osa jagatavast vanemahüvitisest märgime oranžiga ja isa osa rohelisega.
- **Noolest üleval** pool on **ema** põhitegevus (töötamine, õppimine, kodus lapse eest hoolitsemine) vanemahüvitise ajal ja täringa tähistatud (*) ravikindlustuse alus vastaval perioodil.
- **Noolest all** pool on **isa** põhitegevus (töötamine, õppimine, kodus lapse eest hoolitsemine) vanemahüvitise ajal ja täringa tähistatud (*) ravikindlustuse alus vastaval perioodil.

Joonistel ei kajastub vaid jagatav vanemahüvitis ja puudub ema ning isa vanemahüvitis, mida said kasutada ainult ema või isa (ema vanemahüvitis ja isa vanemahüvitis). Skeemisiseste lünkade vältimiseks on erandina märgitud isa vanemahüvitis juhul, kui seda kasutati pärast ema jagatava vanemahüvitise võtmist ning mitte vahetult pärast lapse sündi, mis on tavapärasem.

Lisa 3.1 Tasakaalu otsijad – töö ja kodu vaheldajad

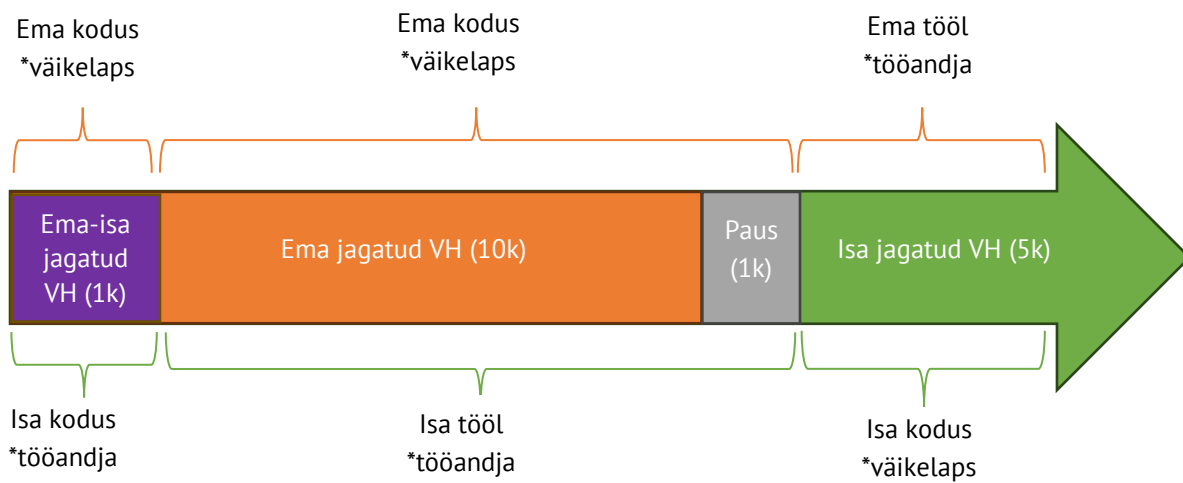
Joonis 1. Pere 4. Kahelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Ema: „Noh, selle otsuse me tegime tegelikult aastaid enne seda, kui me lapse juba saime, et mingi osa on isa ka siis kodus.“

Isa: „Jah, no ma ise tahtsin kodus olla. Ma oleksin varemgi läinud kui oleks saanud isegi.“

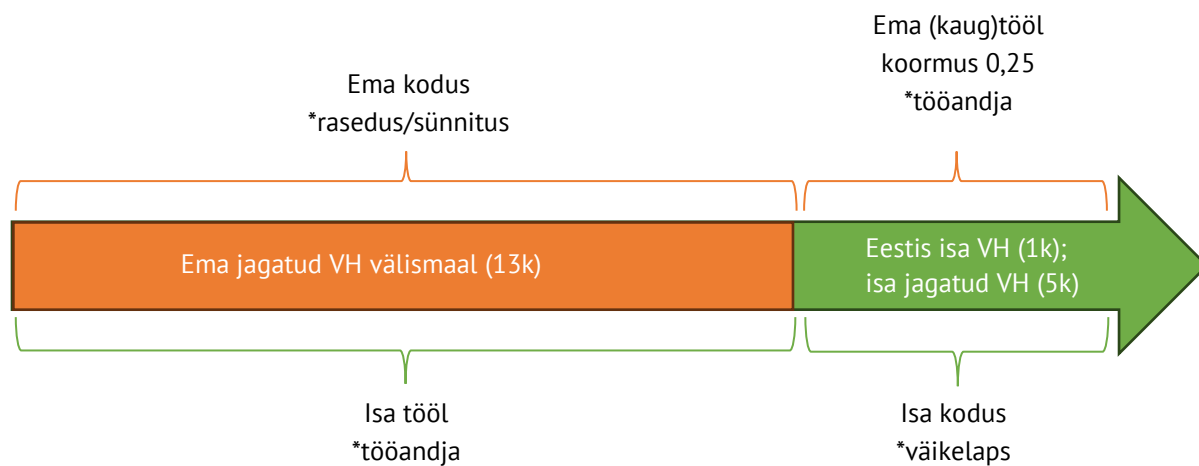
Joonis 2. Pere 17. Ühelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Ema: „...[side isa ja lapse vahel] ei ole niimoodi, üleöö ei teki, et kui imikuna on ikkagi isa rohkem hoolitsenud lapse eest, siis ta [tugevam side] on ka täiskasvanuna.“

Isa: „No kindlasti andis võimaluse rohkem lapsega tegeleda, koos areneda, näha, kuidas tema kasvab.“

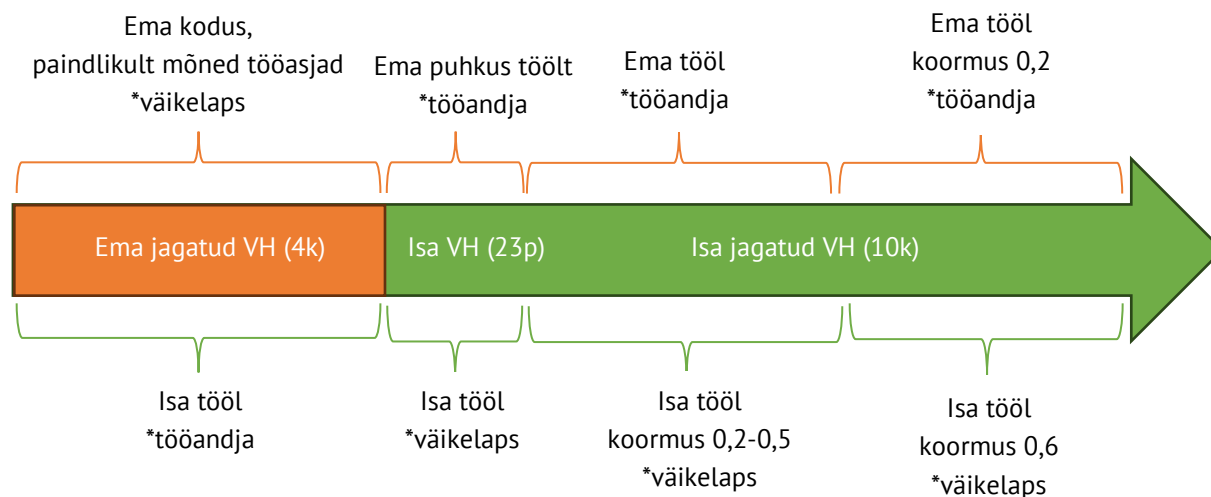
Joonis 3. Pere 12. Ühelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

ISA: „...kuna ta [ema] on juba selleks hetkeks juba aasta aega nagu ise ju toitnud last, möllanud ööd läbi, et siis ma saan ka nagu midagi teha [isa jagatud vanemahüvitusel].“

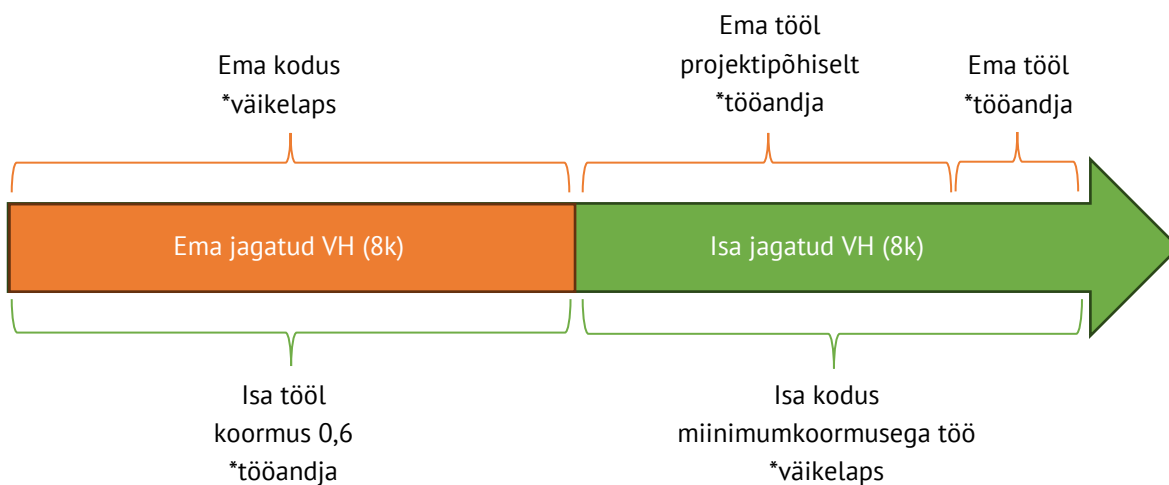
Lisa 3.2 Tasakaalu otsijad – töö ja kodu ühitajad

Joonis 4. Pere 1. Nelja- või rohkemalapseline pere Tartumaalt

Ema: „...et oleks lapsel hea ja, ja et meil oleks endal nagu see töö nagu seal professionaalsus säiliks, et ei oleks liiga kaua ära. Et, et need on nagu pigem käinud esimese asjana.“

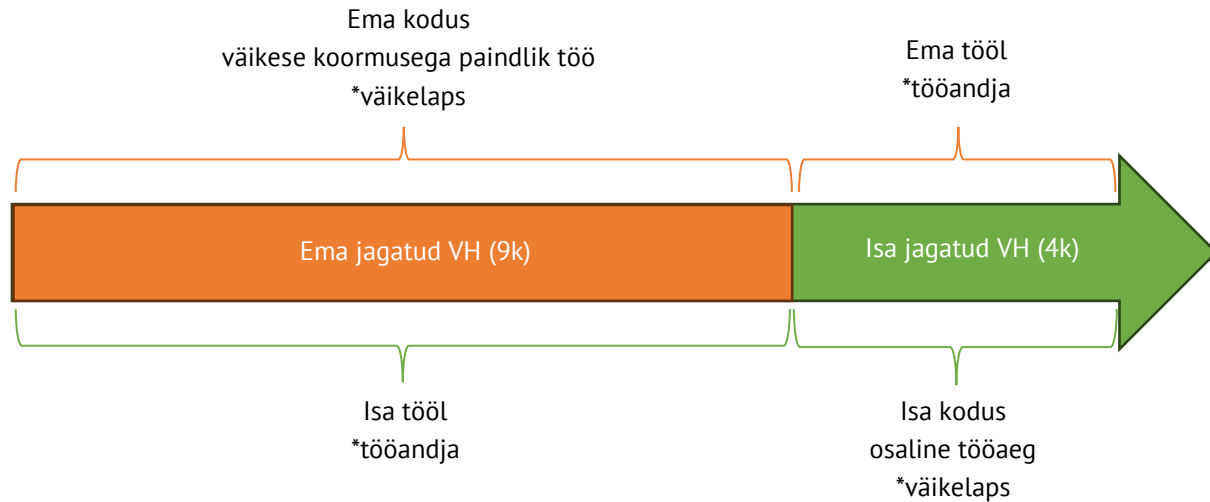
Joonis 5. Pere 9. Ühelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Isa: „Algusest peale oli idee, see me jagame enam-vähem pooleks, aga just kujunes välja nii, et ma olin lapsega rohkem...“

Ema: „Ma lihtsalt ei saanud oma lapsega hakkama... Ma vajasin nagu veel abi ja siis sellepärast pidi isa ka nagu veel osalise ajaga töötama... Me olime suht läbi ja siis ma mõtlesin, et nagu vahetame.“

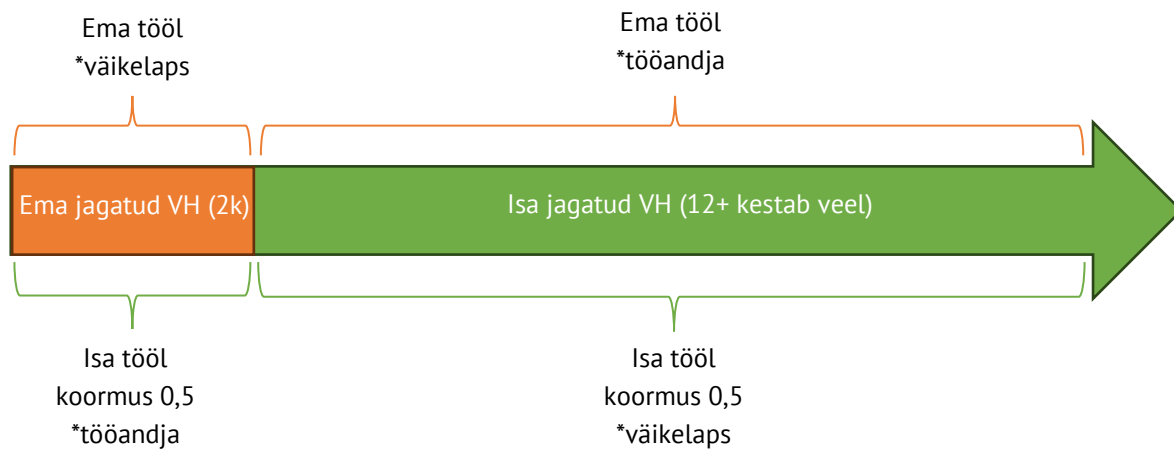
Joonis 6. Pere 13. Kolmelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

EMA: „...eks see kolmanda lapse saamise mõte või tingimus oli ka see, et isa on natukene rohkem jagab neid asju.“

Isa: „[Pärast ema jagatud vanemahüvitise perioodi] on variant ainult, et kas ma jään koju või siis otsime hoidja. Okei, aga, aga ei saanud sinna hoidu nii ruttu... ja tegelikult tekkis mul endal ka tahtmine, võib-olla hea, ja mul tekkis endal mõte, et ega, ega teatavasti võib see olla nagu üks viimaseid võimalusi proovida.“

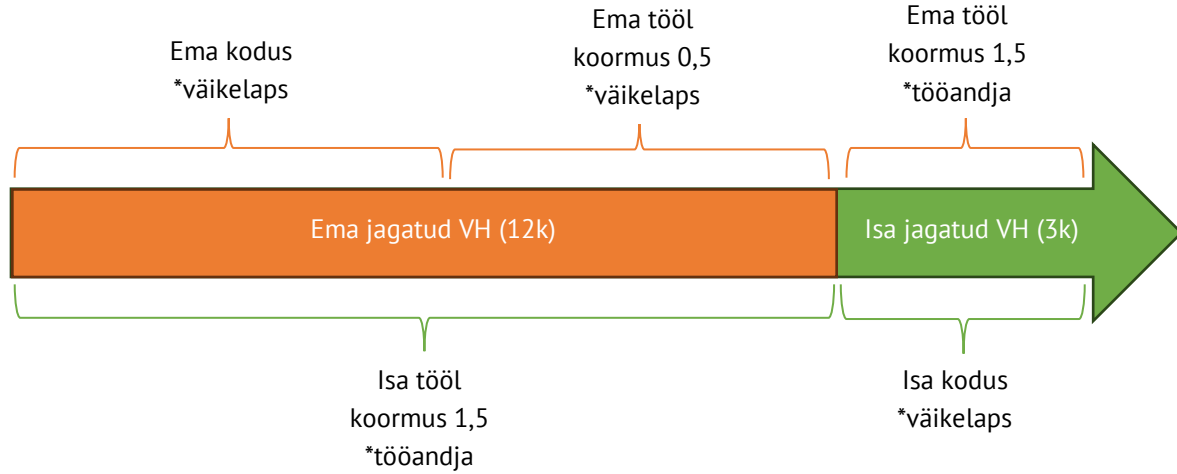
Joonis 7. Pere 15. Nelja- või rohkemalapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Isa: „Mõtlesin, et oleks tore vahepeal lapsega kodus olla, et ei pea kogu aeg tööasjadele mõtlema.“

Ema: „Minu vaatest oli see sellepärast, et kui ma rasedaks jäin, siis ma olin just kandideerinud uuele töökohale. Ja mul ei olnud erilist huvi koju jääda, ma tahtsin ikkagi seda tööd edasi teha ja mitte kohe lapsepuhkusele ära minna sealt.“

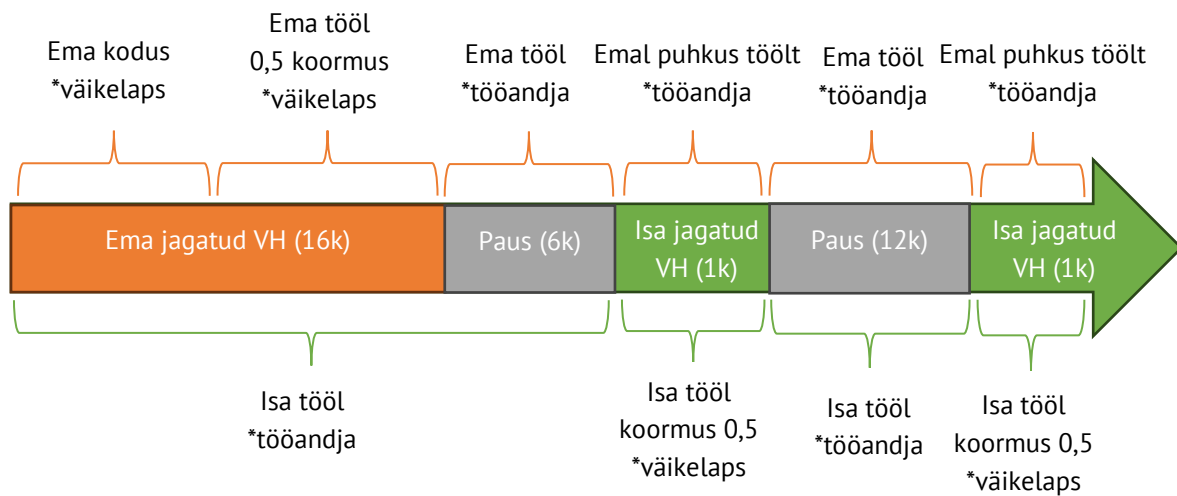
Joonis 8. Pere 16. Kahelapseline pere Tartumaalt

Isa: „...kuna oli teine laps, siis siis ma tahtsin ka võtta selle nii-öelda variandi, et olla, olla lapsega kodus. Igasugustel põhjustel. Tööalastel, eraelulistel põhjustel ma tahtsin olla kodus temaga.“

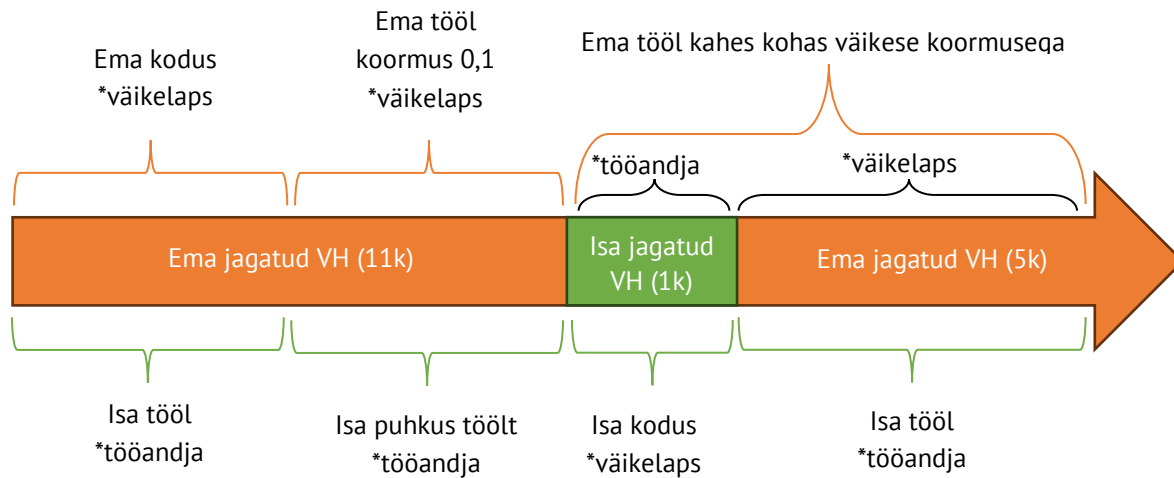
Lisa 3.3 Puhkuse perekond

Joonis 9Pere 18. Kolmelapseline pere muu Eesti piirkond

Ema: „Me lihtsalt otsustasime, et tahame jätta need kaks kuud hilisemaks, puhkuse ajaks. Põhimõtteliselt oli see peamine põhjus, miks me jagasime vanemahüvitist.“ (tõlge inglise keelest)

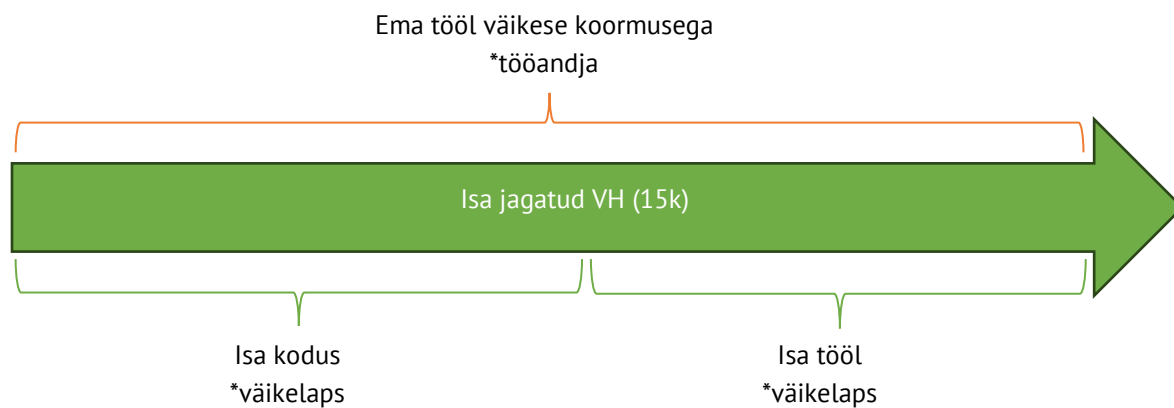
Joonis 10 Pere 20. Ühelapseline pere Tartumaalt

Isa: „Noh, põhimõtteliselt me võtsime selle sellepärast, et me saaks kuu aega veel koos olla, kõik koos kolmekesi kodus. Selle vahetamise mõte oli jah see, et kõik saaks 30 päeva.“

Lisa 3.4 Majanduslikult kaalutlevad ühised tegutsejad

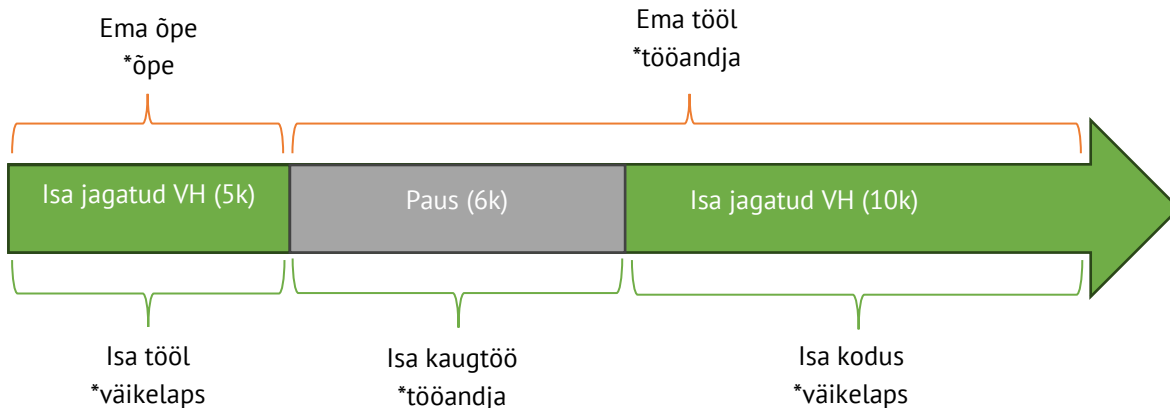
Joonis 11. Pere 6. Kahelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Isa: „Mulle tundub, et peamine põhjus oli see, et ema võib väikse koormusega töötada, et säiliks ravikindlustus, aga mina lähen dekreeti ja nii saame poolteist aastat veeta lastega koos kodus aega...“

Tähtis on olla koos lastega igal momendil, aga hea on võimalus, et üks vanematest saab kas töötada või kodus olla või ollakse kodus lausa koos vanemapuhkusel.“ (tõlge vene keelest)

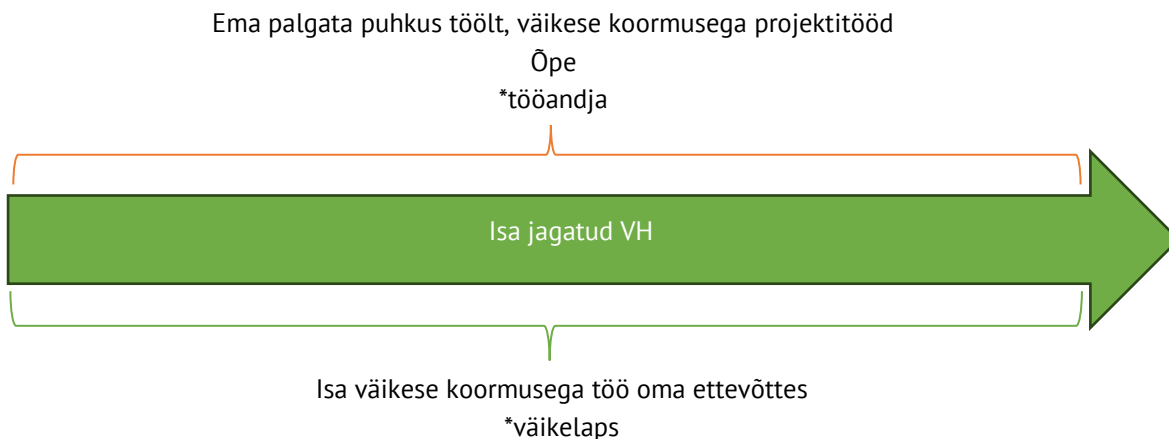
Joonis 12. Pere 11. Kolmelapseline pere muu Eesti piirkond

Ema: „...ega füüsiliselt olin mina kodus see esimene aasta väiksema lapsega, aga vanemahüvitise saajaks oli määratud isa, sest nii oli majanduslikult kõige mõistlikum, sest minul niikuinii kehtivat töösuhet siis ei olnud ja isa sai palka edasi.

...Ja aga siis ma õppisin ja mul nagu töökoht terendas silme ees ja siis me tegime plaanid selliselt, et isa saaks päriselt koju jääda, et mitte üldse töötada, vaid ollagi nagu täiskohaga kodus ja et mina saaksin tööle minna... ma saaksin tööle sisse elada ja lapsed oleksid mitte siis kohe lasteaias ja kogu aeg haiged, vaid et nad saaksid rahulikult kodus olla.“

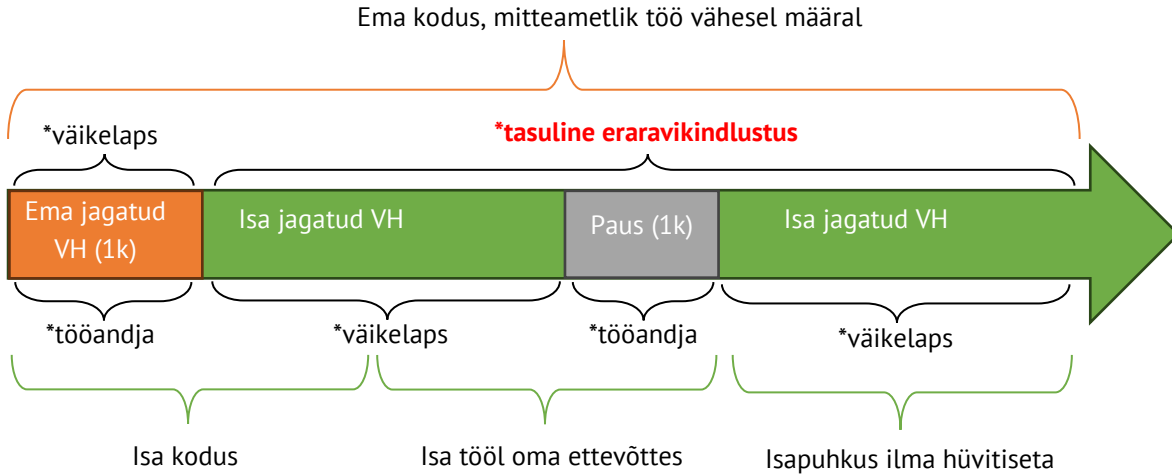
Joonis 13. Pere 19. Kahelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Ema: „...ühesõnaga kuna tema palk oli ikkagi oluliselt suurem kui minu oma. Siis see oli, oli nagu väga lihtne valik, et me peame tegema niimoodi, et tema saab hüvitist...

Eks meil oli selline kokkulepe tegelikult, et kui laps sünnib, üldiselt me jääme niimoodi mõlemad poole kohaga lapsega, poole kohaga muid asju tegema.“

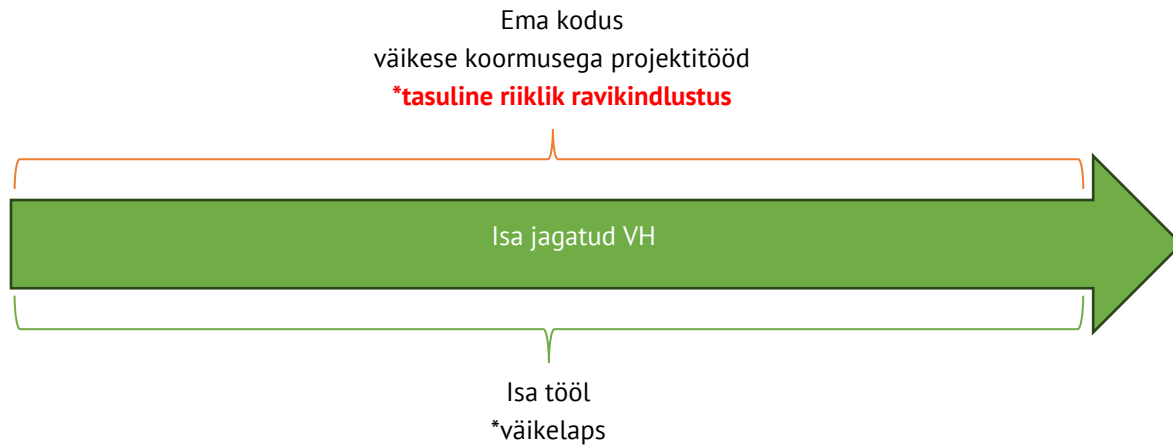
Joonis 14. Pere 7. Kahelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Isa: „Ja kuna minul oli kõrgem sissetulek, siis läbi minu me saime lihtsalt rohkem hüvitist. Et see oligi motivatsioon, et me siiaaani pooldame nagu pigem aega maha võtta ja lapsi kasvatada.“

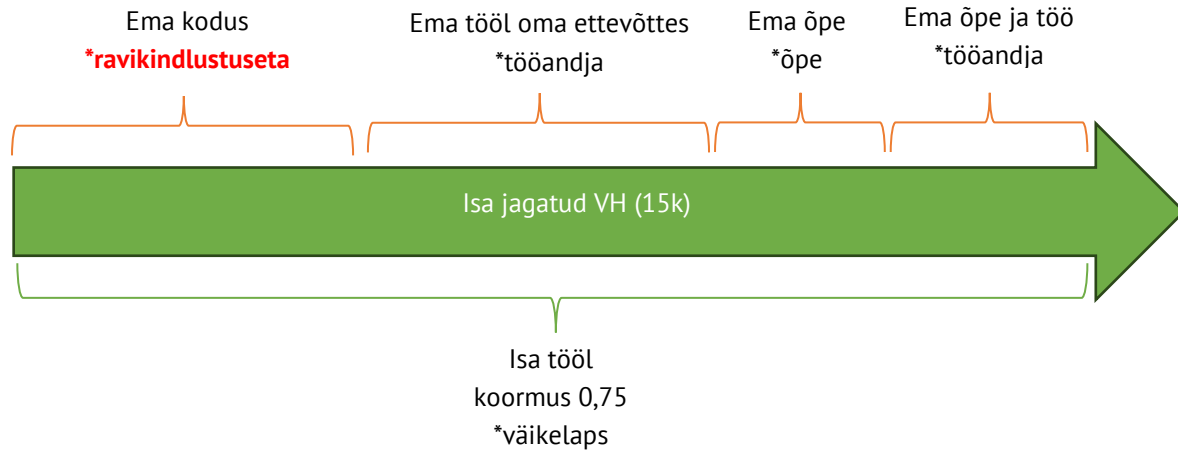
Lisa 3.5 Majanduslikud taktikud

Pere 2. Kahelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

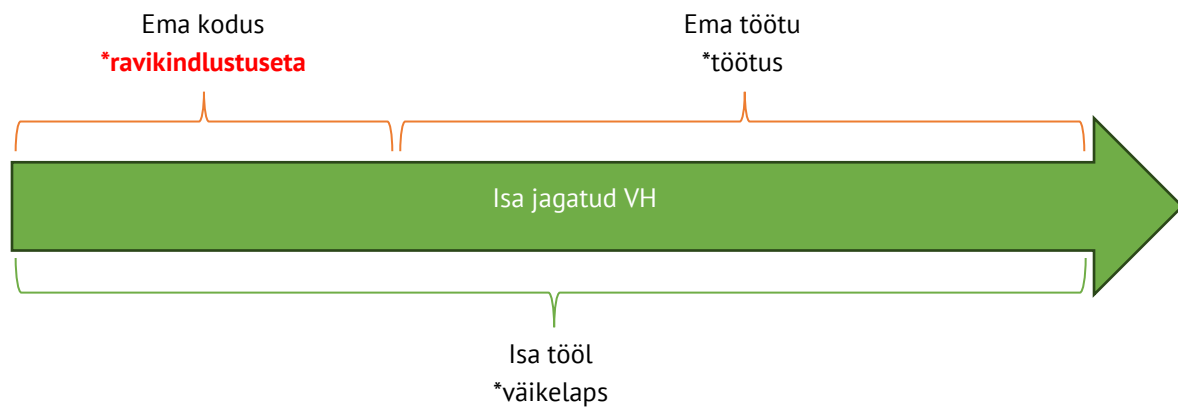
Ema: „...meil tegelikult ju nagu see motivatsioon oli see, et kuna minul tudengina ei olnud nagu peaaegu üldse sissetulekut, kuigi mul olid stipendiumid, aga mul ei olnud seda maksustatud tulu, mis nagu jättis mulje justkui ma elaksin mitte millestki. Ja siis lihtsalt nagu tekkis see koht, kus /isa nimi/ võttis hüvitise, sellepärast, et ma oleksin saanud absoluutse miinimumi.“

Joonis 16. Pere 3. Kahelapseline pere muu Eesti piirkond

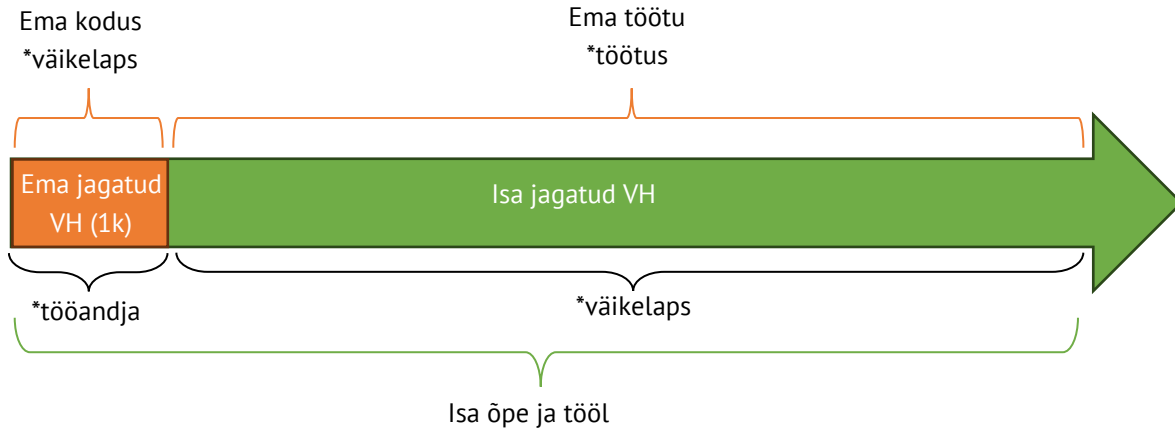
Isa: „Põhjused olid ikkagi majanduslikud põhjused. Ja Eestis on ikkagi väga paindlik see... Roll oli ka sellel, et emal ei olnud nagu mingit reaalset töökohta, mida siis nagu hoida.“

Joonis 17. Pere 5. Ühelapseline pere Harjumaalt/Tallinnast

Ema: „Me lihtsalt arvasime, kuidas kompensatsioon arvutatakse, võrdlesime palka, kui minu palgale lisada kompensatsioonid ja otsustasime, et oleks kasulik, kui mees seda võtaks, ja lisaks saab ta oma palga.“ (tõlge vene keelest)

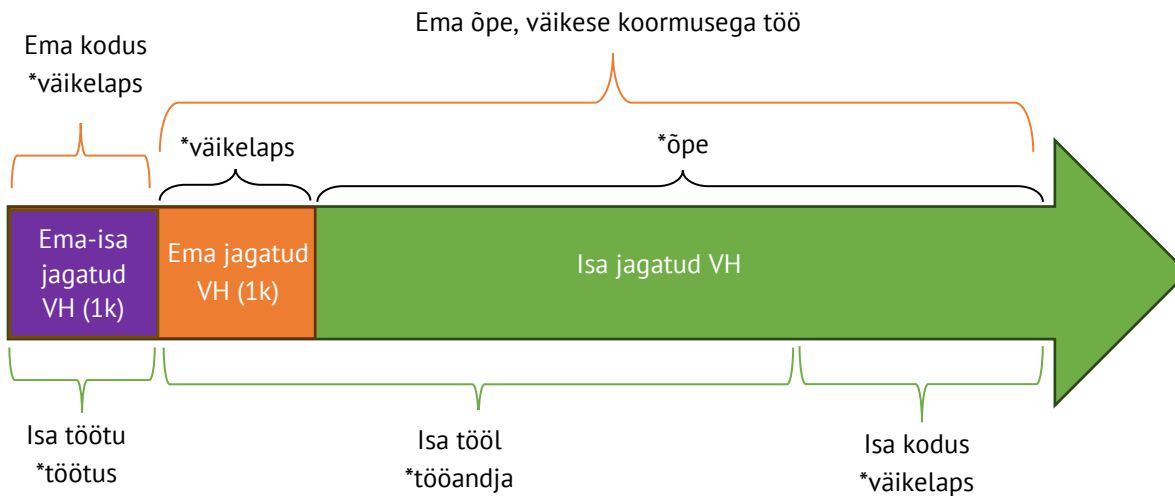
Joonis 18. Pere 8. Nelja- või rohkemalapseline pere Tartumaalt

Ema: „Minu mõte oligi, et ta saab rohkem kodus olla, et me saame mõlemad rohkem kodus olla. Et mina saaks siis lapse kõrvalt hakata vaikselt mingit tööd vaatama. Vaatasingi. Et otsisin, käisin töötukassas, võtsin arvele... Ja isa kõik see aeg sai vanemahüvitist, mina otsisin tööd ja tema siis tegeles oma asjadega.“

Lisa 3.6 Koduse isa pered

Joonis 19. Pere 10. Ühelapseline pere muu Eesti piirkond

Isa: „Läksin niipea kui võimalik Töötukassasse, et hakata tööd otsima, aga ma olen niivõrd spetsialiseerunud inimene. Olen [ametinimetus] ja see on kõik, mida ma olen oma täiskasvanueas teinud. Ja ma ei räägi eesti keelt...“ (tõlge inglise keelest)